

АЗБУКА КИТАЙСЬКОГО МИСТЕЦТВА

СЕРІЯ «ЖИВОПИС І КАЛІГРАФІЯ»

ГАЛЕРЕЯ ЗНАМЕНИТИХ ХУДОЖНИКІВ

Головний редактор Цзен Цзижун

Переклав з російської Ігор Павлюк

АЗБУКА КИТАЙСЬКОГО МИСТЕЦТВА

СЕРІЯ «ЖИВОПИС І КАЛІГРАФІЯ»

ГАЛЕРЕЯ ЗНАМЕНИТИХ ХУДОЖНИКІВ

Головний редактор Цзен Цзижун

Переклав з російської Ігор Павлюк

УДК 94(510):75
Г15

Г15 Як роздивлятися і розуміти картини. — К. : Друкарський двір Олега Федорова, 2022. — 144 с.
ISBN 978-617-8000-73-8

Галерея знаменитих художників, «Азбука китайського мистецтва», Серія «живопис і каліграфія».

УДК 94(510):75

ISBN 978-617-8000-73-8

© 《墨·中国艺术启蒙系列：看懂名画》, 2017
© Павлюк І. З., переклад, 2022
© Федоров О. М., видавець, 2022,
by arrangement with CITIC Press Corporation
All rights reserved

ТАЛАНОВИТИЙ ХУДОЖНИК

ЧЖАО ЦЗИ 5

ІМПЕРАТОР ДИНАСТІЇ СУН
ХУЕЙ-ЦЗУН

ЛЮДИНА СЕРЕД НЕБОЖИТЕЛІВ

ЧЖАО МЕНФУ 32

ТАЛАНТ ІЗ ЦЗЯННАНІ

ТАН БОХУ 61

БЕЗУМНИЙ ХУДОЖНИК-МОНАХ

БАДА-ШАНЬЖЕНЬ 89

ОДИН ІЗ «ВОСЬМИДИВАКІВ
ІЗ ЯНЧЖОУ»

ЧЖЕН БАНЬЦЯО 117

關故使懂々庶俗知
棲寶閣豈同赤鴈集
天池徘徊嘹唳當丹
元是三山侶兩々還
呈千歲姿似擬碧壑
清曉觚稜拂彩霓仙
禽告瑞忽來儀飄々
祥瑞故作詩以紀其
實
往來都民無不稽首瞻
望歎異久之
之端顏甚閑適餘皆
翱翔如應奏節
飛鳴於空中仍有二
鶴對止於鵝岸
低映端門衆皆仰而
視之倏有群鶴
改和壬辰上元之次夕
忽有祥雲拂照

Ші Гуан

ТАЛАНОВИТИЙ ХУДОЖНИК

ЧЖАО ЦЗИ

ІМПЕРАТОР ДИНАСТІЇ СУН

ХУЕЙ-ЦЗУН

ЗМІСТ

ГЛАВА 1
КОРОТКИЙ
ЖИТТЕПИС

Призначений для мистецтва опинився на троні	9
Перша людина Піднебесної	9
Процвітання Піднебесної	10
Добрі прикмети	11
Катастрофа світу мрій	14

ГЛАВА 3.
ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА
ХУДОЖНИКА

24

Імператорська манера каліграфічного письма	24
Перший колекціонер Піднебесної	28

ГЛАВА 2.
ІДЕАЛ ОБИТЕЛІ
БЕЗСМЕРТНИХ

16

Чуйно вловлювати звуки цитри	16
Ідеал обителі безсмертних	18
Віртуозна майстерність живописця	20
Вірші в картині	22

ЗРОБИ САМ:
МАЛЮНОК НА
ЗІМ'ЯТОМУ ПАПЕРІ

30

За минулі п'ять тисячоліть в історію Китаю впи-
сали свої імена незліченна кількість правителів,
князів, вельмож та воєначальників. Поза
тим унікальна доля сунського імператора Ху-
ей-цзуна, немов сліпуче світло, знову і знову
приковує до себе людські погляди. Хто він —
безславний правитель, що привів до загибелі
династію Північна Сун, чи талановитий худож-
ник, який залишив нащадкам багатющу куль-
турну спадщину? Настав час познайомитися з
імператором Хуей-цзуно — однією з **найорди-
нарних** і суперечливих особистостей у кита-
йській історії.

ГЛАВА 1. КОРОТКИЙ ЖИТТЕПИС

Призначений для мистецтва опинився на троні

У 1100 р. раптово обірвалось життя сьомого імператора династії Сун (960–1279) Чжао Сюя, який царював під девізом Чже-цзун. Раптова смерть Сина Неба викликала справжню паніку в імператорському палаці — кому довірити управління державою? За законом про престолонаслідування після смерті імператора влада переходить до його старшого сина, проблема була лише в тому, що Чже-цзун не залишив після себе спадкоємця. Сановники імператора не знали, як вчинити, і тоді імператриця-вдова запропонувала посадити на трон Чжао Цзі — молодшого брата померлого імператора.

Чжао Цзі (1082-1135) був 11-м сином шостого імператора сунської династії Шень-цзуна. Чжао Цзі, який виріс у палаці, з дитинства був знайомий із шедеврами мистецтва, зібраними в імператорських сховищах. У юнацькі роки він дружив з усіма знаменитими столичними поетами та художниками. Він і сам захоплювався поезією та живописом, демонструючи неабиякі здібності. **Недивно**, що головні радники імператора, почувши пропозицію овдовілої імператриці, категорично заперечили кандидатуру Чжао Цзі. Вони вважали його надто легковажним та м'якотілим. Як можна посадити на імператорський трон чоловіка, який цілими днями тільки й знає, що складати вірші та писати картини?! Після довгих і безрезультатних суперечок вдова імператриця «дістала з рукава» свій головний козир. За її словами, батько імператора Чже-цзуна та Чжао Цзі імператор Шень-цзун нібито говорив, що Чжао Цзі, на відміну від своїх братів, народився під щасливою зіркою і благополучно доживе до похилого віку. Радники не наважилися заперечити авторитетну думку імператора, озвученого його дружиною, і тому з удаваною радістю погодилися звести на престол Чжао Цзі. Але чи зможе молодий талант керувати величезною імперією?

Перша людина Піднебесної

Сумніви сановників були позбавлені розумних підстав. Обов'язок імператора — правити Піднебесною; людина, гідна титулу імператора, повинна бути здатною приймати мудрі, зважені рішення з усіх найважливіших справ держави. А Чжао Цзі, який отримав титул Хуей-цзун, якраз не мав таких властивостей. Опинившись на троні волею випадку, він згодом здійснив чимало великих помилок, які занепастили династію.

Сунський Хуей-цзун був покровителем даосизму, вважав себе даоським імператором, який спустився на Землю керувати мирськими справами, і навіть наказав придворним дамам і наложницям, котрі супроводжували його на прогулянках і в подорожах, одягатися як небесні феї. Він наблизив до себе чимало криводушних даоських ченців, а приймаючи важливі політичні рішення, прислухався до пророцтв віщунів. Хуей-цзун мав намір зробити даосизм національною релігією, за його наказом у всій країні зводилися даоські храми та монастирі. Частина стародавніх храмів з тисячолітньою історією збереглася до наших днів у провінції Фуцзянь та на острові Хайнань. Свої живописні та каліграфічні роботи імператор Хуей-цзун підписував не ім'ям, даним йому при народженні, і не храмовим ім'ям, яке служило девізом правління, а дивним ієрогліфічним знаком, який вигадав сам. На загальну думку, у цьому ієрогліфі із трьох простих рис була зашифрована фраза «Перша людина Піднебесної». Подібне тлумачення ієрогліфа цілком логічно: імператора шанували як Сина Неба, тобто першу людину в Піднебесній, а крім того, сунського Хуей-цзун визнавали першокласним каліграфом та живописцем, першим талантом імперії.

Чжао Цзі (Хуей-цзун). «Білоочка на квітчій сливі-мей».
Картина на шовку. 24,5 × 24,8 см. Період Північна Сун (960-1127).
Музей Гугун, Пекін

Процвітання Піднебесної

Як і багато людей мистецтва, імператор Хуей-цзун був людиною прискіпливою, із вимогливим смаком, який не звертає уваги на прості, банальні речі. Імператорський трон надав Хуей-цзуну безмежні можливості для задоволення його безмірних естетичних потреб. У палац нового імператора-художника з усіх куточків країни безперервним потоком прибували безліч дивовижних речей і безцінних виробів мистецтва, які поповнювали колекцію нещодавно спорудженого чудового імператор-

ського парку Геньюе («Непохитні гори»). Щоб Хуей-цзун міг зі спокійною душею насолоджуватися розкішшю святочного життя, канцлер Цай Цзін, який мав безмежну довіру імператора, вигадав вагому причину. Хитромудрий царедворець заявив, що тільки сповнений доброчинністю правитель здатний зробити державу багатою і могутньою. Оскільки народ живе в достатку, а в Піднебесній панує процвітання, всі ці незліченні скарби землі та небес справедливо належать імператору.

Ван Сімен. «Річки та гори розтягнулись на тисячу лі». Фрагмент сувою. Період Північна Сун (960-1127). Музей Гугун, Пекін

Добрі прикмети

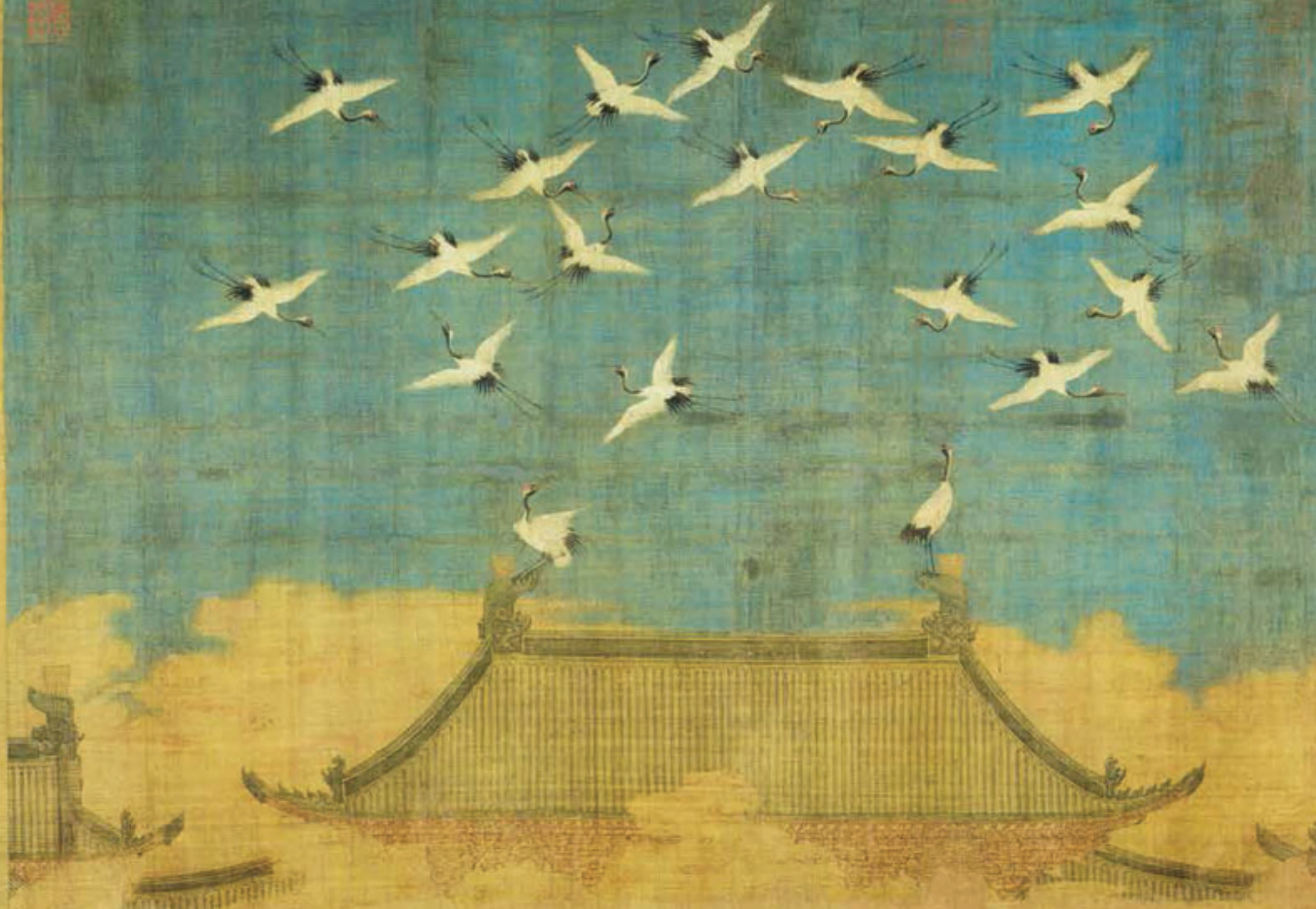
У середньовічному Китаї прийнято вважати всі незвичайні речі і явища природи небесними знаками, які віщують благо або ж поганий розвиток подій. На прикмети та знаки покладався не тільки простий народ, а й сам імператор, його князі, вищі громадські та військові чини. Вони щиро вірили, що незвичайна квітка чи химерний камінь, птах, що пролетів, або звір, що пробіг, різні астрономічні явища безпосередньо пов'язані з божественним промислом, волею Неба. За цими знаками люди намагалися відгадати, радіє Небо чи гнівається? Для імператора знати настроїв Неба було особливо важливим. Рідкісні речі та явища, які ховали в собі вітання, вважалися найвищою оцінкою здібностей та якостей Сина Неба. Добре знамення вказувало на те, що імператор добре управляє державою і Небо ним задоволене, буде й надалі охороняти спокій та благополуччя Піднебесної.

Для імператора Хуей-цзуна як ревного прихильника даоської релігії не було нічого вищого «нагороди», посланої Небесами.

На мальовничому полотні «Благовісні журавлі» зображено імператорський палац, над яким у п'ятибарвних хмарах ширяють червоно-голові журавлі. У написі до сувою імператор Хуей-цзун повідомляє про мотиви, які спонукали його написати цю картину. Виявляється, у 1112 р. у другий день Свята Юаньсяо (Свята ліхтарів) на небі раптом з'явилися благовісні п'ятикольорові хмари, а слідом за хмарами прилетіла зграя журавлів — безсмертних небожителів. Гучно курликаючи, журавлі довгий час кружляли над палацом, не бажаючи відлітати. Імператор був надзвичайно схвилюваний подією, в якій він побачив щасливий знак, тому відразу написав про те, що трапилося, у щоденнику.

Імператору хотілося розповісти всім у Піднебесній про чудесну подію і донести до кожного її глибокий сенс: «Саме Небо виявило мені, вашому імператору, свою «милість», значить, і ви повинні шанобливо виконувати мої накази. Не послухатися і зрадити мене рівнозначно тому, як би не послухатися і зрадити Небо».

政和壬辰上元之次夕忽有祥雲拂檻
低映端門衆皆仰而視之倏有群鶴
飛鳴於空中仍有二鶴對止於鵲尾
之端頗甚閑適餘皆翱翔如應奏節
往來都民無不稽首瞻望歎異久之
經時不散迺還歸飛西北隅散感茲
祥瑞故作詩以紀其實
清曉觚稜拂彩霓仙禽告瑞忽來儀飄
元是三山侶兩兩還呈千歲姿似擬碧
鸞樓寶閣豈同赤鴈集天池徘徊嘹唳當升
闕故使憧憧庶俗知

Чжао Цзі (Хуей-цзун). «Благовісні журавлі». Сувій. 51 × 138,2 см. Період Північна Сун.
Музей провінції Ляонін

Катастрофа світу мрій

1119 р. в повіті Ляншань провінції Шаньдун спалахнуло селянське повстання. У 1120 р. піднявся на повстання народ, замучений деспотичним правлінням, на Півдні Китаю. 1125 р. у границі Сун вторглася з півночі армія чжурчженьської династії Цзінь, а наступного року війська Цзінь взяли в облогу сунську столицю Кайфен. Звістка про вторгнення ворожої армії налякала імператора Хуей-цзуна, він немов отямився від мрій. Усвідомивши, що божественна воля небес не допоможе захистити гори та річки Піднебесної, Хуей-цзун негайно зрікся престолу на користь свого сина Чжао Хуана, який став правити під іменем Цінь-цзун. А Хуей-цзун, який усунувся від державних справ, прийняв почесний титул «Дао-цзюньтайшан-хуанді» («Великий найясніший владика пан-Дао») і зосередився на власному спасінні.

Коли ворог уже стояв під фортечними стінами сунської столиці, імператор Цінь-цзун у розпачі наказав утопити у річці Бяньхе більше сотні тисяч гірських та річкових птахів з імператорського парку Геньюе,

зруйнувати і пустити на дрова витончені дерев'яні павільйони, розбити декоративні камені і зробити з них гарматні ядра, убити сотні оленів, щоб нагодувати захисників столиці... Видовище жорстокого руйнування викликало жах, від якого холонула кров.

У 1126 р. армія Цзінь нападом взяла Кайфен, імператор Цінь-цзун та його батько Хуей-цзун потрапили в полон. Через рік їх разом з тисячами придворних та родичів імператорської сім'ї вигнали у холодний північний край. Династія Північна Сун припинила існування.

Через кілька років імператор Хуей-цзун помер у самотності на чужині, а його величезна колекція книг та манускриптів, каліграфії та живопису, музичних інструментів, антикваріату, якій він віддавав усі сили своєї душі, загинула в полум'ї війни. Але мала частина творів не ймовірним та чудовим чином вціліла, ніби була під захистом небесних сил. Пройшовши через тисячоліття, ці безсмертні шедеври поставили перед нашим поглядом, стали дорогоцінною ниткою, яка пов'язує день теперішній із подіями далекої історії.

Чжао Цзі (Хуей-цзун). «Строкатий папуга».
Сувій. 53,3 × 125,1 см. Період Північна Сун.
Музей образотворчих мистецтв, Бостон, США

ГЛАВА 2.

ІДЕАЛ ОБИТЕЛІ БЕЗСМЕРТНИХ

Чуйно вловлювати звуки цитри

На мальовничому полотні пензля імператора Хуей-цзуна «Слухання цитри» відбито сценку в саду, де троє вчених чоловіків насолоджуються музикою. Віковична сосна, пишна зелень бамбука, дивовижні квіти та химерний камінь створюють піднесену атмосферу давньої простоти. Центральна фігура картини — людина, яка грає на цитрі, це і є сам імператор Хуей Цзун. Пози скромного юнака, який стоїть трохи далі, виражає спокій і безпристрасність, що відповідає даоському віруючому, а його вбрання видає у ньому даоса, посвяченого в духовний сан. З обох боків від Хуей-цзуна, який грає на цитрі, зображені чиновники в офіційних сукнях, які слухають музику. Головний убір — повсякденна шапка чиновника — вказує на **ix** ранг та становище при дворі. Прийнято вважати, що зображена на свитку людина в червоному халаті — це довірена особа імператора — канцлер Цай Цзін.

Чжао Цзі (Хуей-цзун). «Слухання цитри». Сувій. 142,2 × 51,3 см. Період Північна Сун. Музей Гугун, Пекін

У Китаї часто вживають образне вираження «звуки, народжені поза струнами», що означає «підтекст». На свитку імператор грає на цитрі, сановники слухають його гру. Ця алегорія несе у собі прихований сенс «вловити смисл, не втілений **в** слова», тобто імператор дає зрозуміти своїм чиновникам, що вони повинні вгадувати його думки та бажання.

В історичних хроніках Цай Цзіна називають корисливим чиновником та політичним інтриганом. Однак не можна відмовити йому в неординарних здібностях, завдяки яким він не лише зайняв високу посаду і прихилив до себе імператора, але й залишив помітний слід у сфері мистецтва. Зокрема, каліграфічна віршований напис до мальовничого сув'я «Слухання цитри» викона**на** Цай Цзіном.

«Слухання цитри». Фрагменти сувоя

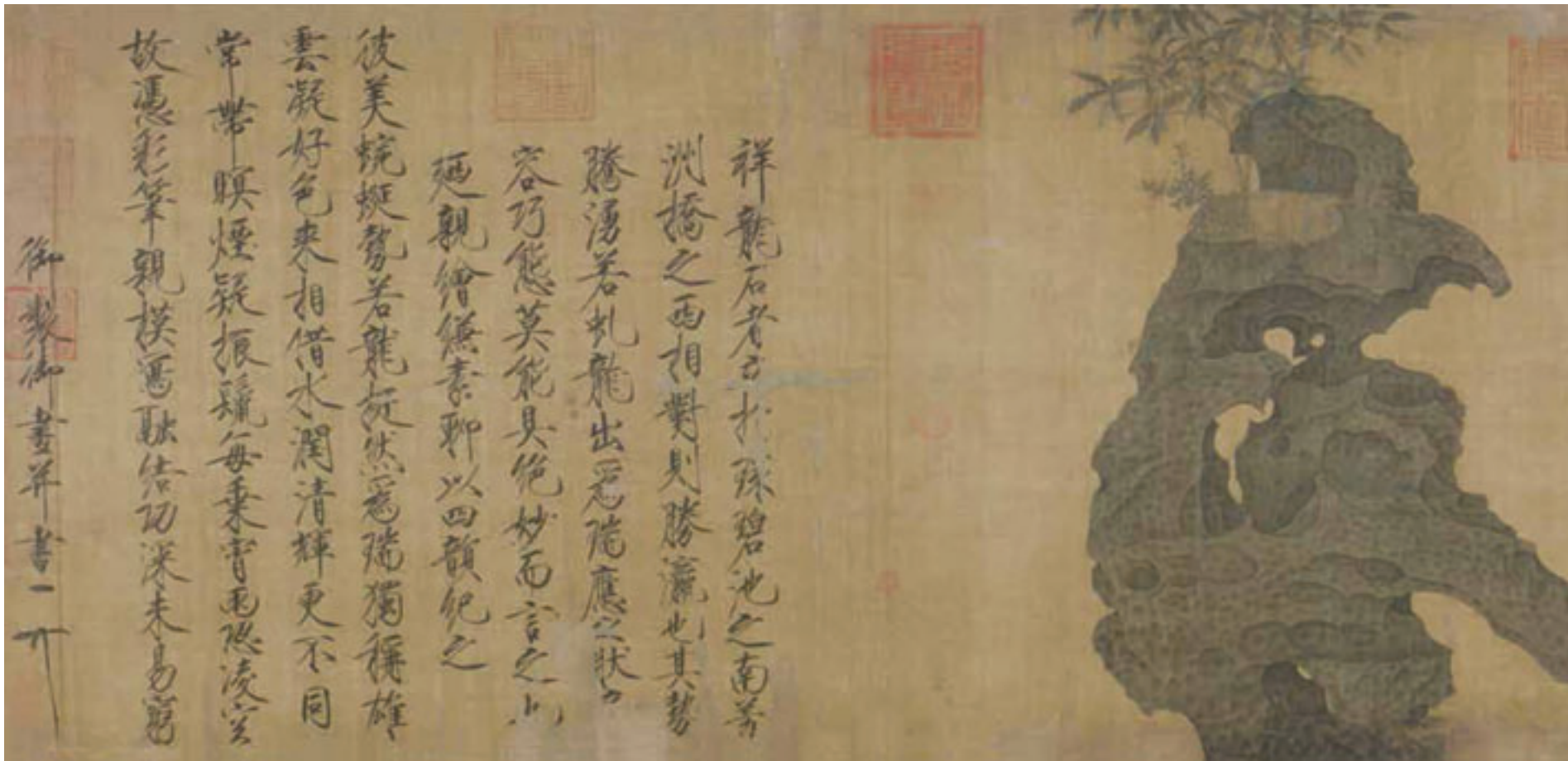

Фрагмент сувою «Слухання цитри»

Імператор Хуей-цзун був одержимий пристрастю до рідкісних і незвичайних витворів природи та унікальних витворів мистецтва. Але щоби стати володарем незліченних скарбів, старань одного лише вірного Цай Цзіна було недостатньо. Тому імператор заснував при дворі спеціальне відомство, якому було доручено розшукувати у всій Цзяннані, багатому краї Південноріччя, стародавні книги, витвори мистецтва та антикваріату, екзотичних птахів і тварин, дивовижні рослини та химерні камені, забирати їх у власників та доставляти до палацу. У людей відбирали навіть сімейну реліквію — єдину розраду та втіху. Як тільки чиновнику на очі траплялася цінна чи рідкісна річ, її відразу ж опечатували смужкою паперу жовтого кольору та оголошували суспільною (тобто імператорською) власністю. Передбачливо, чиновники не втрачали шансу отримати особисту вигоду. Зібрані цінності та рідкості вантажили на кораблі та відвозили до столиці. Відомі випадки, коли під час транспортування на корабель вікового дерева-велетня чи гігантського каменя зносили міські ворота і розбирали дахи будинків, знищували селянські поля, руйнували мости. Бажання імператора перетворити свій палац на ідеальну обитель безсмертних небожителів оберталось для його підданих невимовними стражданнями.

Особливою любов'ю імператора Хуей-цзуна були камені з озера Тайху, краса яких втілювалася не в достоїнствах, а в вадах. «Вивітряні, підточені водою, продірявлені наскрізь, порізані зморшками тріщин», камені виражали естетичну ідею єдності прекрасного і потворного. Прикладом може бути химерний камінь, зображений на фрагменті «Слухання цитри».

Чжао Цзі (Хуей-цзун). «Щасливий камінь-дракон». Сувій.
53,9 × 127,8 см. Період Північна Сун. Музей Гугун, Пекін

На сувої «Щасливий камінь-дракон» можна розглянути камінь у всіх деталях. У каліграфічній післямові до картини імператор Хуей-цзун вказує, що камінь варто вважати благою ознакою, оскільки своєю химерною формою він нагадує дракона, який вийшов із моря.

Віртуозна майстерність живописця

У живописі імператор Хуэй-цзун понад усе цінував бездоганну техніку виконання. Його картини виконані майстерно і реалістично, кожна деталь виписана ретельно та точно.

Люди, що жили в сунську епоху, твердо вірили, що всі речі і явища природи — квіти та трави, кущі та дерева, вітер, іній, дощ і сніг, вся різноманітність почуттів і станів людини підпорядковуються встановленому порядку. Вважалося, що за допомогою тривалого тренування людина може виростити у собі звичку до раціонального, скрупульозного і проникливого спостереження, і тоді їй відкриються закономірності Всесвіту, приховані у міріадах речей та явищ. Для досягнення цієї мети митець повинен уважно спостерігати за об'єктом зображення і потім віртуозно і точно відтворювати його на картині.

Крім вимоги правдоподібного та технічно бездоганного зображення, імператор Хуей-цзун також підкреслював необхідність створення одухотворених, наповнених життям образів. Відомо, що він часто малював крапками очі птахів і тварин, використовуючи сирий органічний лак. До цього прийому митець вдавався для того, щоб натуралістично зобразити блискучі очі та надати найбільшої виразності художньому образу. На картині «Птахи на гілках бамбука» зображені два горобці, що відпочивають на гілках. Якщо збільшити масштаб, можна побачити, що очі птахів, які іскряться блиском, намальовані лаком.

Чжао Цзі (Хуей-цзун). «Птахи на гілках бамбука» (Фрагмент). 27,9 × 45,7 см. Період Північна Сун. Музей мистецтв Метрополітен, Нью-Йорк, США

В оцінці творів живопису імператор Хуей-цзун притримувався поглядів, що крім основного елемента — мальовничого зображення, невід’ємною частиною змісту картини є каліграфічні написи, передмови та післямови, вірш, коментарі та печатки. Від правильного розміщення всіх вищеперелічених елементів залежить ідейний сенс твору та гармонійність композиції. У художній спадщині імператора Хуей-цзуна чимало яскравих зразків сміливого новаторського включення в картину каліграфічних написів та віршів. Одним з таких прикладів є сувій «Гірські птахи на гілці зимоцвіту». Можна провести експеримент: виключити із картини каліграфічний текст і подивитися, чи порушиться рівновага елементів та цілісність композиції? Чи зміниться точка фокусу картини?

Новаторський прийом включення віршів у картину глибоко вплив на розвиток образотворчого мистецтва та поступово став провідною течією китайського живопису. У наші дні складно уявити китайську картину, в якій би був відсутній один з елементів — мальовниче зображення, каліграфічний текст або відбиток печатки. Імператор Хуей-цзун поєднав у єдине ціле чотири самостійних видів мистецтва — живопис, поезію, каліграфію і різьблення печаток, і ця неподільна єдність стала загальновідомим особливим знаком класичної китайської картини.

Чжао Цзі (Хуей-цзун). «Гібіскус та золотий фазан». Сувій. 81,5 × 53,6 см. Період Північна Сун. Музей Гугун, Пекін

Праворуч представлено оригінал сувою «Гірські птахи на гілці зимоцвіту», зліва — варіант без віршованого напису. Можна помітити, що завдяки включенню до картини каліграфічного тексту композиція стає врівноваженішою. Крім того, напис змушує глядача фокусувати увагу на композиційному центрі картини — парі птахів, що сидить на гілочці гібіскусу.

Порівняйте цей варіант картини з оригіналом праворуч

Чжао Цзі (Хуей-цзун). «Гірські птахи на гілці зимоцвіту». Сувій. 82,8 × 52,8 см. Період Північна Сун. Музей Гугун, Тайбей

ГЛАВА 3.
ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ
ХУДОЖНИКА

Імператорська манера
каліграфічного письма

Розглядаючи мальовничі роботи імператора Хуей-цзун, не можна не звернути увагу на каліграфічне письмо, в якому з'єднана динамічна плавність та строга відточеність. Оригінальний почерк, самостійно розроблений Хуей-цзуном, отримав назву «тонкий металевий лист» або «тонкі сухожилля» (шоу цзінь). Створені ним ієрогліфи вирізняють гострі, немов вирізані ножом, крапки та відкидні риси, витонченість і жорсткість ліній, сила та твердість кисті. У розгонистому почерку відчутна одухотворена розкутість, у той же час йому притаманна аристократична стриманість. Експресивна манера письма, подібна до танцю на вістрях ножа, викликає потужний емоційний відгук глядача. Поданий нижче твір «Вірш «Густий аромат»», виконаний почерком кайшу («статут, статутне письмо») у невимушеній, енергійній та лаконічній манері, повноправно вважається вершиною каліграфічної творчості імператора Хуей-цзуна.

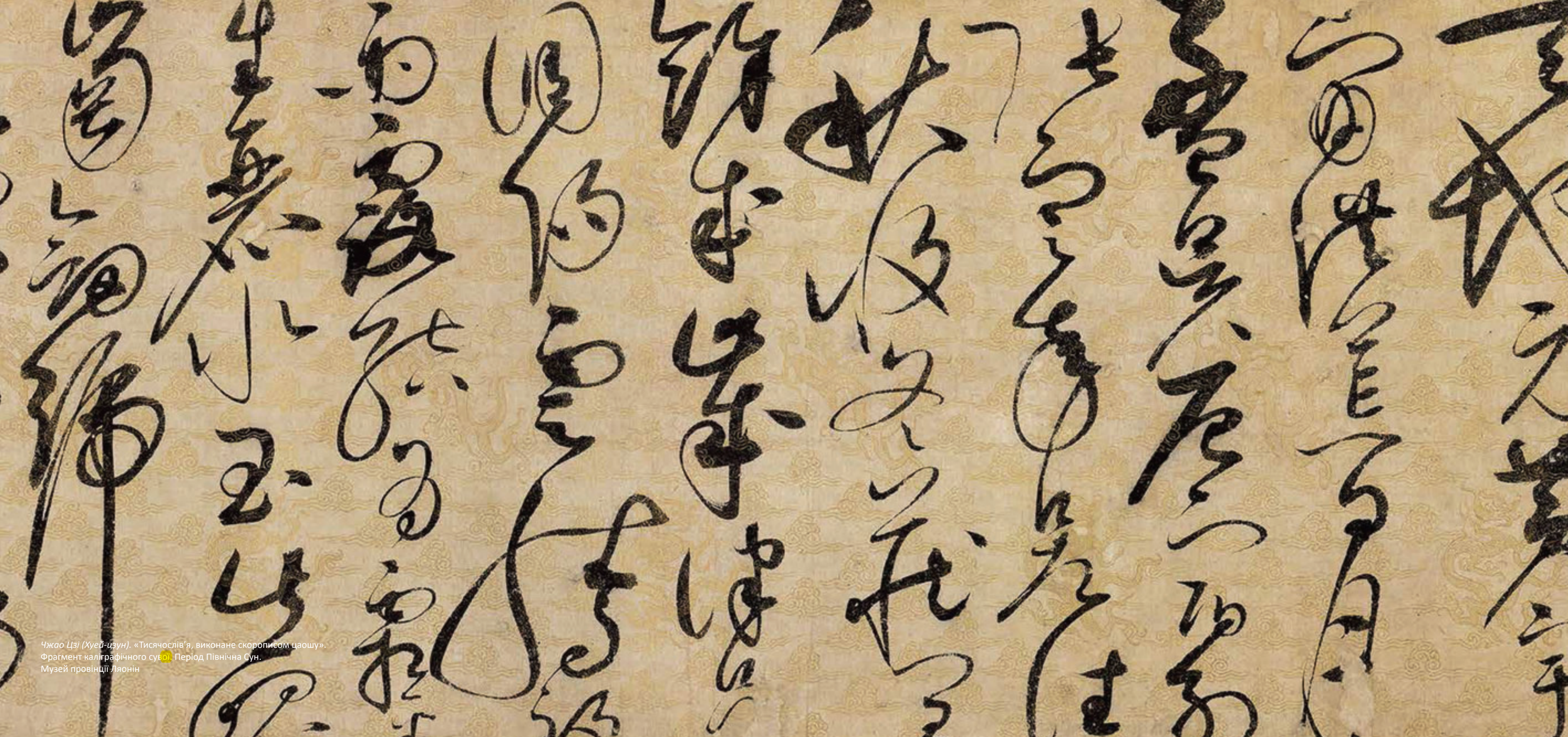
Твір «Тисячослів'я, виконане скорописом цаошу», навпаки, вражає мальовничою декоративністю. Сувій написаний на папері, виготовленому виключно для імператора. На паперовому полотні довжиною понад 10 метрів неможливо побачити єдиного стику, що свідчить про високий рівень технології виготовлення паперу в епоху Сун. Папір прикрашає розкішний орнамент із золотих хмар та драконів, виконаний вручну. Але будь-хто, навіть найбарвистіший візерунок відразу меркне на тлі стрімкої і розгонистої, немов широка і бурхлива хвиля, написаної на одному диханні каліграфії Хуей-цзуна.

«Вірш «Густий аромат». Фрагменти сувою

Чжао Цзі (Хуей-цзун). «Вірш „Густий аромат“». Каліграфічний сувій.
27,2 × 265,9 см. Період Північна Сун. Музей Гугун, Тайбей

Чжао Цзі (Хуей-цзун). «Тисячослів'я, виконане скорописом цаошу».
Фрагмент каліграфічного сувоя. Період Північна Сун.
Музей провінції Ляонін

Перший колекціонер
Піднебесної

Імператори династії Сун, які високо цінували мистецтво, за багато десятиліть свого правління зібрали найбагатшу палацову колекцію творів китайських майстрів мистецтва. Коли на трон зійшов імператор Хуей-цзун, він продовжив сімейну традицію та значно поповнив імператорські сховища шедеврами антикваріату, живопису та каліграфії. У другий рік правління під девізом Сюань-хе (1120 р.) імператор наказав своєму сановнику (за деякими даними, Цай Цзіну) здійснити класифікацію всіх мальовничих та графічних фондів палацового музею. Найкращі твори, які імператор відібрав власноруч, склали «Каталог живописної колекції [епохи] Сюань-хе» («Сюань-хехуа пу») та «Каталог каліграфічної колекції [епохи] Сюань-хе» («Сюань-хе шу пу»). «Каталог живописної колекції» **включав** понад шість тисяч полотен **більше** двохсот художників, які жили у різні століття, від династій Вей (220-265) і Цзінь (265-420) до династії Північної Сун. У свою чер-

гу, в «Каталог каліграфічній колекції» входили понад тисяча зразків листа майже двохсот каліграфів всіх історичних епох з давніх-давен до Північної Сун. Зміст каталогів також було доповнено біографіями художників та каліграфів і коментарями до робіт. У результаті трагічних військових подій при завершенні правління династії Північна Сун більшість справжніх творів живопису та каліграфії, зібраних у палацовому музеї, виявилася безповоротно втраченою. Цінність дивом уцілілих каталогів незмірно зросла, адже вони є першоджерельними, написаними очевидцями. Власне, імператор Хуэй-цзун і його сановники стали останніми, кому довелося на власні очі бачити ці зниклі безслідно твори великих майстрів. Аж до наших днів кожен, хто вивчає традиційне китайське мистецтво, не може обійтися без сунських каталогів живопису та каліграфії. Що може бути найкращим визнанням їхньої цінності і значення?!

У період Сюань-хе каліграфія та картини з палацової колекції отримали нове обрамлення. Для оформлення сувоїв використовували кращі матеріали: «золотий» шовк (шовк жовтого кольору), привозний корейський папір гаолі, шовкову тканину інших кольорів та фактури. Складний спосіб оформлення сувою в багатобарвне шовкове паспарту отримав назву «обрамлення в стилі Сюань-хе» та продовжував використовуватися протягом наступних століть. Фінальним «акордом» у справі оформлення сувою було проставлення «семи імператорських печаток [епохи] Сюань-хе». Вони прикладалися в строго установлених місцях і служили розпізнавальним знаком приналежності каліграфії або картини до особистої імператорської колекції.

Лян Шімінь. «Очеретяний ставок укритий щільним снігом». Сувій.
26,5 × 145,6 см. Період Північна Сун. Музей Гугун, Пекін

«Шуан лун» — прямокутна печатка «Пара драконів». Єдина печатка Хуей-цзуна, де не вирізані ієрогліфи, а лише зображення драконів. На живописних свитках ставилась квадратна печать у місці розміщення підпису автора у правій, головній, частині сувою (цзюаньшоу). На каліграфічних сувоях ставилася кругла печать «Два дракони»

«Юй шу» — друк у формі гарбуза-горлянки з написом «Автограф імператора». Печать ставилася в середині лінії стику правого краю сувою (так званого «неба», **тяньтоу**) та правої (передньої) розділової смуги (**цянъгешуй**)

«Чжен-хе» — прямокутна печать друк «перлинна нитка» (**ляньчжуїн**) з назвою епохи царювання імператора Хуей-цзуна в період із 1111 по 1118 р. Печать ставилась на стику «хвостової» частини та лівої (задньої) роздільної смуги (**хоугешуй**)

«Да-гуань», «Сюань-хе» — прямокутні печатки з назвами двох епох царювання Хуей-цзуна — з 1107 до 1110 р. і з 1119 до 1125 р. Симетричні відбитки — вгорі і знизу між лівою розділювальною смугою і такзваним «серцем картини» (**хуа синь**) — основної частини сувою, де містилася власне картина чи каліграфія. Також відомі кілька сувоїв, на яких стоять дві печатки з назвами інших епох царювання «Чжен-хе» (1111–1118) та «Чун-хе» (1118-1119)

«Сюань-хе» — прямокутна печать «перлинна нитка» (**ляньчжуїн**) з назвою епохи царювання Хуей-цзуна — в період з 1119 р. до 1125 р. Відбиток бачимо на стику «серця картини» та правої (передньої) розділової смуги (**цянъгешуй**)

ЗРОБИ САМ: МАЛЮНОК НА ЗІМ'ЯТОМУ ПАПЕРІ

Знайомся із технікою малюнка на зім'ятому папері
Китайський папір сюаньжчі дуже тонкий та м'який і одночасно незвичайно пружний і міцний. Ці якості дозволяють нам перетворити гладенький папір у папір рельєфної текстури. Давайте зробимо наш малюнок незвичайним та **інтересним**.

1

Підготуємо матеріали

Нам знадобляться: китайський папір сюаньжжі, набір масляної пастелі, чорна туш, фарби для традиційного китайського живопису гоуа, кисті для малювання, повстяний килимок-підстилка під папір, чашка для промивання пензлів.

2

Малюємо дерева

Пастеллю коричневого, білого та жовтого кольорів малюємо на папері сюаньжжі стовбури та гілки дерев різного розміру і форми, після чого темно-зеленою та світло-зеленою пастеллю малюємо листя.

3

Створюємо текстуру м'ятого паперу

Зіжмакуємо лист з малюнком, потім розгладжуємо його долонями, тоді знову зіжмакуємо. Повторюємо три рази, поки весь лист поступово не покриється складками.

4

Робимо тло на зворотному боці малюнка

Перевертаємо малюнок зворотним боком угору, кладемо його на повстяний килимок-підстилку, вибираємо свій улюблений колір для тла малюнка. Залежно від нашого задуму пензлем зафарбовуємо всю поверхню зворотного боку листа або залишаємо білі, не зафарбовані місця.

5

Завершуємо малюнок

Чекаємо, коли висохне фарба на тильній боці малюнка, потім перевертаємо його лицевим боком угору. Якщо намальовані дерева здаються недостатньо об'ємними або яскравими, можна посилити кольори. Малюнок готовий!

(Автори розділу «Зроби сам» — художники та дизайнери пекінської дитячої творчої студії «Основи художньої освіти» Юань Цін, Цзі Шусянь, Цзян Ядун)

Ші Гуан

ЛЮДИНА СЕРЕД НЕБОЖИТЕЛІВ

ЧЖАО МЕНФУ

Перевод А. Донченко

ЗМІСТ

ГЛАВА 1
КОРОТКИЙ
ЖИТТЕПИС 36

- Половина країни 37
- Запрошення, від якого
не можна відмовитись 38
- Заповітне бажання — виявитися
у самотньому місці 42
- Стати другом сосні та бамбуку,
якщо це можливо 44

ГЛАВА 3.
КІЛЬКА ФАКТІВ
ПРО ХУДОЖНИКА 54

- Достойна пара 54
- «Залишусь у світі
заради жарту» 56

ГЛАВА 2.
МРІЯ ПРО ЗЕМЛЮ
ОБІТОВАНУ 46

- Вчитися у древніх 46
- Застигла туга за батьківщиною 48
- Малювати так само,
як писати ієрогліфи 50
- Простота і невигадливість 52

ЗРОБИ САМ:
ІНСТАЛЯЦІЯ 58

Здавна у Китаї прийнято давати стриману оцінку людині, яка допустила помилки при виборі правильної відповіді між правильним та помилковим. Можливо, Чжао Менфу був саме такою людиною, бо в його житті були темні плями. Але й через тисячу років після смерті Чжао Менфу люди, як і раніше, вивчають історію його життя, висувають різні припущення та захоплюються ним. Все це відбувається тому, що, перебуваючи в дуже важкій життєвій ситуації, ця дивовижна людина залишила величезну дорогоцінну художню спадщину для майбутніх поколінь.

ГЛАВА 1. КОРОТКИЙ ЖИТТЕПИС

Половина країни

Ся Гуй. «Ринок у горах, оповитих туманом у ясний день». 24,8 × 21,3 см.
Період Південна Сун. Музей мистецтв Метрополітен, Нью-Йорк, США

Ма Юань. «Дика злива, камінь та качки у річці». 26,7 × 28,6 см.
Період Південна Сун. Музей Гугун, Пекін

Гао-цзун був першим імператором династії Південна Сун (1127–1279). Час його правління був неспокійний, з півночі наступала держава Цзінь, постійно здійснюючи набіги на прикордонні райони і щоразу захоплюючи великі ділянки території Південної Сун. Щоб забезпечити безпеку імператорського двору, столицю неодноразово переносили на південь, і, зрештою, відступивши на 900 кілометрів, столицею зробили місто Ханчжоу у провінції Чжецзян. Під потужним натиском царства Цзінь нерішучий Гао-цзун неодноразово поступався і приймав помилкові рішення, аж до того, що став смиренно називати себе підданим царства Цзінь, побоюючись бути скинутим **своєю** власною армією.

Ма Юань та Ся Гуй були найяскравішими представниками придворного живопису епохи Південна Сун. У своїх роботах вони часто використовували діагональну композицію, розміщуючи об'єкти на протилежних кутах картини та залишаючи багато вільного простору. Багато хто вважає, що такий тип композиції є прихованим порівнянням художників з політикою правлячого дому Південної Сун, внаслідок якої країна втратила половину своєї території та в неї залишилася лише частина земель на південно-сході.

Конфлікт із царством Цзінь тривав понад 150 років. У цей час, коли Південна Сун і царство Цзінь воювали, монголи з північних степів також вступили у міжусобну війну. У 1234 р. монгольська армія знищила царство Цзінь. У 1271 р. монгольський хан Хубілай заснував династію Юань, а наступного року була заснована столиця Даду — Велика столиця (нині це Пекін), ще через вісім років припинила своє існування Південна Сун. Китай знову об'єднався, але відбулася зміна правлячої династії.

Епохи змінюються дуже швидко, і сьогодні здається, що можна просто розповісти частину історії у кількох словах. Однак для людей, що жили в ту епоху, було не так легко прийняти реальність зміни влади.

Запрошення,
від якого неможливо
відмовитись

Чжао Менфу. «Людина верхи на коні». 30 × 52 см.
Епоха Юань. Музей Гугун, Пекін

Головний герой нашої розповіді Чжао Менфу народився у провінції Чжецзян і був нащадком почесного роду. Йому виповнилося 25 років, коли впала династія Південна Сун.

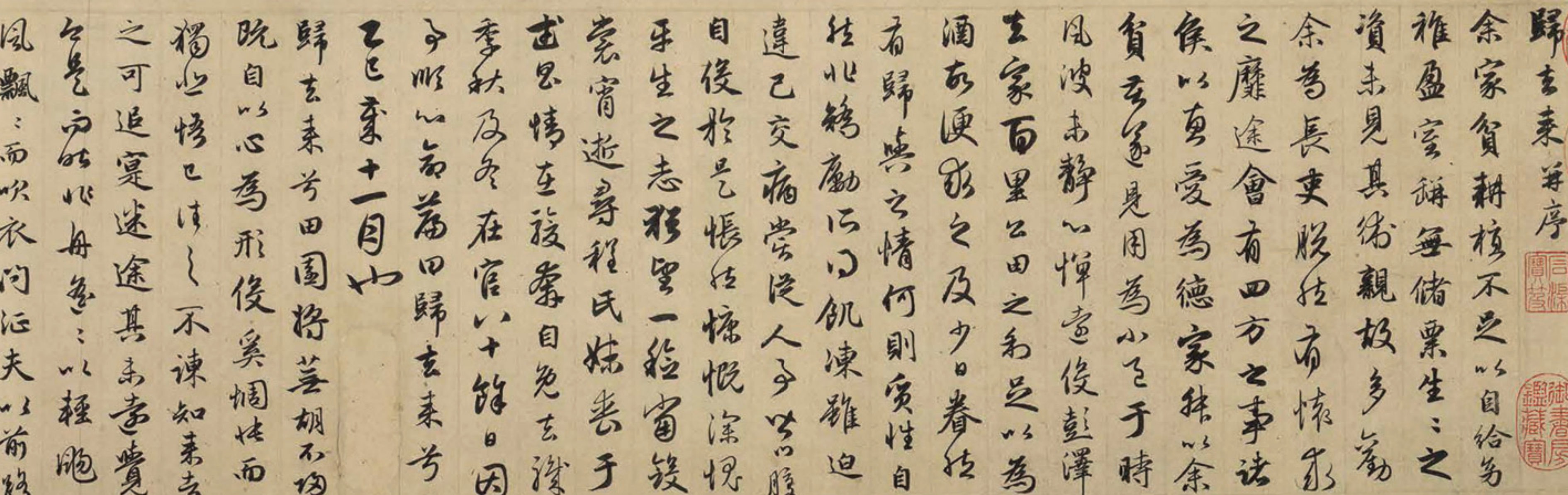
На той час монгольська культура була відносно відсталою. Для успішного управління величезною країною першому імператору династії Юань Хубілаю була потрібна допомога та підтримка освічених та авторитетних ханьців з династії Південна Сун. Після того як хан Хубілай вступив на престол, він неодноразово відправляв своїх помічників у багатий та культурно розвинений район Цзяннань на пошуки талановитих людей, щоб закликати їх на державну службу. І одним із таких перших кандидатів виявився Чжао Менфу.

У Цзяннані було **дуже багато** гідних та освічених людей, чому ж, ніби навмисне, вибір упав на нього?

Крім того, що Чжао Менфу був дуже освіченою людиною, він ще володів високим соціальним статусом, оскільки був нащадком імператора, засновника династії Сун — Тай-цзу, і був членом імператорської сім'ї. Тому залучення на службу таких шановних та обдарованих людей могло надати велику допомогу династії Юань.

Чжао Менфу потрапив у дуже скрутне становище: як нащадкові імператорської сім'ї династії Сун для нього було б величезною ганьбою вступити на службу до правителя нової династії, такий вчинок викликав би загальну зневагу і осуд, проте якщо категорично відмовитися від запрошення прибути до імператорського двору, то, найімовірніше, у сім'ї та друзів виникло би багато проблем...

Історія не залишила Чжао Менфу права вибору. Взимку 1286 у віці 33-х років він прибув у Даду, щоб офіційно служити династії Юань. Пізніше Чжао неодноразово намагався піти у відставку і під різними приводами їхав до свого рідного міста, але імператор кілька разів повертав його до двору. Цей талановитий чоловік з особливою стриманістю служив імператору і з великою шанобливістю спілкувався з іншими чиновниками, але, незважаючи на це, люди не розуміли та засуджували його. Проте Чжао Менфу не залишив після себе ніяких сумних листів і творів, в яких розповідав би про суперечності, що терзали його. Біль, розчарування та сором були глибоко заховані в його поетичних творах, каліграфії та живописі, які збереглися до наших днів.

Каліграфію, відтворену тут, Чжао Менфу створив у пізні роки. Він переписав давніший твір поета Тао Юаньміна «Повернення додому», в якому мова про самотнє життя в сільській місцевості. Чжао Менфу переписував цей вірш багато разів протягом свого життя, мабуть,кладаючи в нього щось своє. Цей шедевр каліграфії зберігся донині, і, розглядаючи його, можна лише здогадуватись, які таємні думки вклав у нього великий майстер.

Чжао Менфу. «Предмова до вірша „Повернення додому“» (Фрагмент).
Епоха Юань. Музей провінції Ляонін, Шеньян

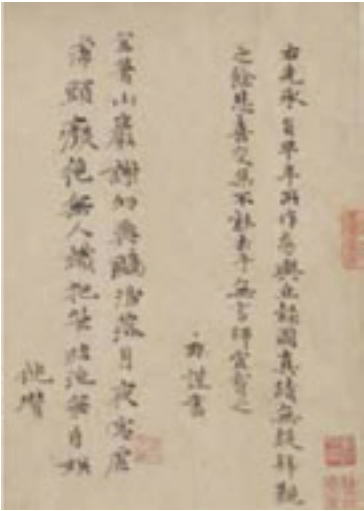
Заповітне бажання—
опинитися в самотинному
місці

Того року, коли Чжао Менфу прибув до двору Юань, він створив картину під назвою «Ю Юй в самотинному місці».

Се Кун, друге ім’я Ю Юй, — це шляхетний чоловік з високими та чистими помислами, який жив у IV столітті нашої ери при династії Східна Цзінь. Він не хотів брати участь у політичній боротьбі за владу, набагато більше його манили самотинні місця, де можна було милуватися прекрасними пейзажами.

Знаменитий художник періоду Східна Цзінь Гу Кайчжі колись зобразив Се Куна в гірському лісі і сказав про нього слова, які стали відомими, що така людина повинна жити в самотині. Ця картина давно втрачена, між нею та твором «Ю Юй в самотинному місці» Чжао Менфу існує визначений зв’язок, наприклад бірюзовий колір і старовинний стиль зображення гір, проте між пейзажем та персонажем невеликий дисбаланс, головний герой перебуває у відокремленому місці. Все це — художні особливості живопису епохи Південня Цзінь.

«Ю Юй в самотинному місці».
Післямова наприкінці сувою

В епоху Східна Цзінь високо цінували незалежність особистості та духовну свободу, пізніше художники традиційного китайського живопису часто висловлювали своє прагнення до тих ідеалів з допомогою мистецьких засобів того часу. Картина «Ю Юй в самотинному місці» розповідає про страждання Чжао Менфу, котрий щойно вступив на службу до правителя нової династії.

Художник епохи Юань Ні Цзань написав на звороті цієї картини вірш: «Ю Юй, як і раніше, у відокремленому місці, а порожній будиночок Чжао Менфу осяє лише байдуже сяйво місяця. Вдома нікого немає, куди ж пішов господар? Цей вірш знову не пояснює, але після його прочитання складно втриматись і не продовжити будувати припущення, що, можливо, господар вирушив на службу до столиці. Або пішов стопами Ю Юя і став пустельником. Будучи освіченою людиною свого часу, Ні Цзань ясно розумів суперечності, що терзали душу Чжао Менфу.

Чжао Менфу. «Ю Юй в самотинному місці». 27,4 × 117 см. Епоха Юань.
Художній музей Принстонського університету

Стати другом сосні та бамбуку,
якщо це можливо

У культурі Китаю особливо улюблені образи сосни, бамбука та дикої сливи. Завдяки своїй стійкості і невибагливості ці дерева стали символами незламного духу, висоти, чистоти та скромності. Люди захоплюються ними, придумують про них вірші та складають пісні, в яких, використовуючи ці прекрасні образи, показують, що і в багатстві, і в бідності можна жити гідним та чесним життям.

Бамбук уособлює такі якості благородного чоловіка, як вірність та стійкість. В епоху Юань багато художників дуже любили малювати бамбук і досягли великої майстерності в його зображенні, Чжао Менфу був одним із них. Безліч разів художник малював бамбук, начебто знову і знову доводячи світові, що він теж непохитний і чесний, як і бамбук, до того ж здатен витримати всі труднощі та негаразди.

У смутні часи дуже важко боротися поодинці, тому цілком природно, що «три друга зими» (сосна, бамбук та дика слива) склали одне одному компанію.

Чжао Менфу. «Старе дерево, бамбук та камінь». 108,2 × 48,8 см. Епоха Юань. Музей Гугун, Пекін

Образ бамбука не тільки виражає життєвські цінності художника, але його зовнішній вигляд також добре виявляє абстрактну красу лінії, служачи розкриттю майстерності роботи пензлем і тушшю, що високо цінують у китайському традиційному живописі. Подивіться на картину «Старе дерево, бамбук і камінь», де зображено висухле старе дерево, незграбний камінь химерної форми, блискучі і щільні листя бамбука, а також тонкі та витончені листки орхідеї. Ці образи гармонійно поєднують у собі всю різноманітність відтінків туші — від темного до світлого, і штрихів різного ступеня вологості — від сухого до мокрого. Чжао Менфу використовував тему бамбука, щоби показати у своїх роботах ритмічну красу технічних прийомів володіння пензлем та тушшю. Інший художник епохи Юань, У Чжень, найбільше любив малювати бамбук, який протистоїть вітру, створюючи образ тремтячого листя, наприклад, як у його картині «Наслідуючи Дунпо (Бамбук на вітрі)». Це стан миттєвий, але художник зміг так ясно відобразити мить тендітної рівноваги, що у глядача виникає мимовільне бажання затримати подих, побоюючись, що найменший подих зруйнує красу цього моменту. Сюжет бамбука на вітрі зустрічається у творчості різних художників у найрізноманітніших формах.

У Чжен. «Наслідуючи Дунпо (Бамбук на вітрі)». 109 × 32,6 см. Епоха Юань. Художня галерея Фріра, Вашингтон, США

ГЛАВА 2. МРІЯ ПРО ЗЕМЛЮ ОБІТОВАНУ

Учитися у древніх

Чжао Менфу одного разу сказав слова, які стали згодом дуже відомими: «Займаючись живописом, важливо цінувати спадщину древніх». «Древній» — це поняття часу, і якщо говорити про нас, то весь період на початок Нового часу можна називати стародавнім. Для Чжао Менфу древнім називається те, що було до часу, у якому він жив, тобто все, що було раніше періодів Юань і Південна Сун. Іншими словами, Чжао Менфу вважав, що художній стиль до Південної Сун був кращий і тому гідний більш глибокого вивчення. Що ж добре у мистецтві древніх епох? І що є спадщиною древніх? Поговоримо про це дещо пізніше, спершу давайте подивимося, які були досягнення у мистецтві Південної Сун.

Ма Юань. «Дивитись на хмари зі скелі». 23,7 × 24 см.
Період Південна Сун. Музей Гугун, Пекін

Ся Гуй. «Сосна і ті, що плывуть рікою під місяцем». 24,7 × 25,2 см.
Період Південна Сун. Музей Гугун, Пекін

Дун Юань. «Літній пейзаж, чекаючи переправи біля гірського перевалу» (фрагмент). Епоха П'яти династій, Південна Тан.
Музей провінції Ляонін, Шеньян

Го Сі. «Образ дерева і рівна далечінь» (фрагмент). Період Північна Сун.
Музей мистецтв Метрополітен, Нью-Йорк, США

Візьмемо як приклад роботи Ма Юаня та Ся Гуя. Створені ними пейзажі дуже гарні, а техніка живопису та композиція настільки бездоганні, що виникає відчуття, що якби верхівки дерев були трохи довші, а колір туші трохи темніший, то це би порушило баланс усієї картини. Такий вишуканий і вправний стиль найбільше подобався імператорському дому Південної Сун.

Незважаючи на це, Чжао Менфу вважав, що подібна ретельна робота пензлем, настільки майстерне нанесення кольору і дивовижна композиція — все це надмірно підкреслює техніку малювання, але приховує яскраві емоції та особисті якості художника, але ж саме це зачіпає серця людей найбільше.

Подивимося ще на дві картини X століття — «Літній пейзаж, в очікуванні переправи біля гірського перевалу» Дун Юаня та «Образ дерева і рівна далечінь» Го Сі. Звичайно, всі чотири картини прекрасні, і не можна відповісти на запитання, яка з них найкрасивіша. Попри все неважко виявити, що ці дві картини в характерні особливою простотою і емоційністю, в них присутня індивідуальність. Вони немов у мовчазній згоді гармонійно поєднуються один з одним і створюють атмосферу спокою і неспішності. Навпаки, наголошено на реалістичних роботах Ма Юаня і Ся Гуя, створених для імператорського дому, які здаються трохи слабшими, — цей стиль часто асоціювався з нерішучою і слабкою правлячою династією Південної Сун.

Застигла журба
за батьківщиною

Чжао Менфу. «Осінні кольори в горах Цюе та Хуа». 28,4 × 93,3 см.
Епоха Юань. Музей Гугун, Тайбей

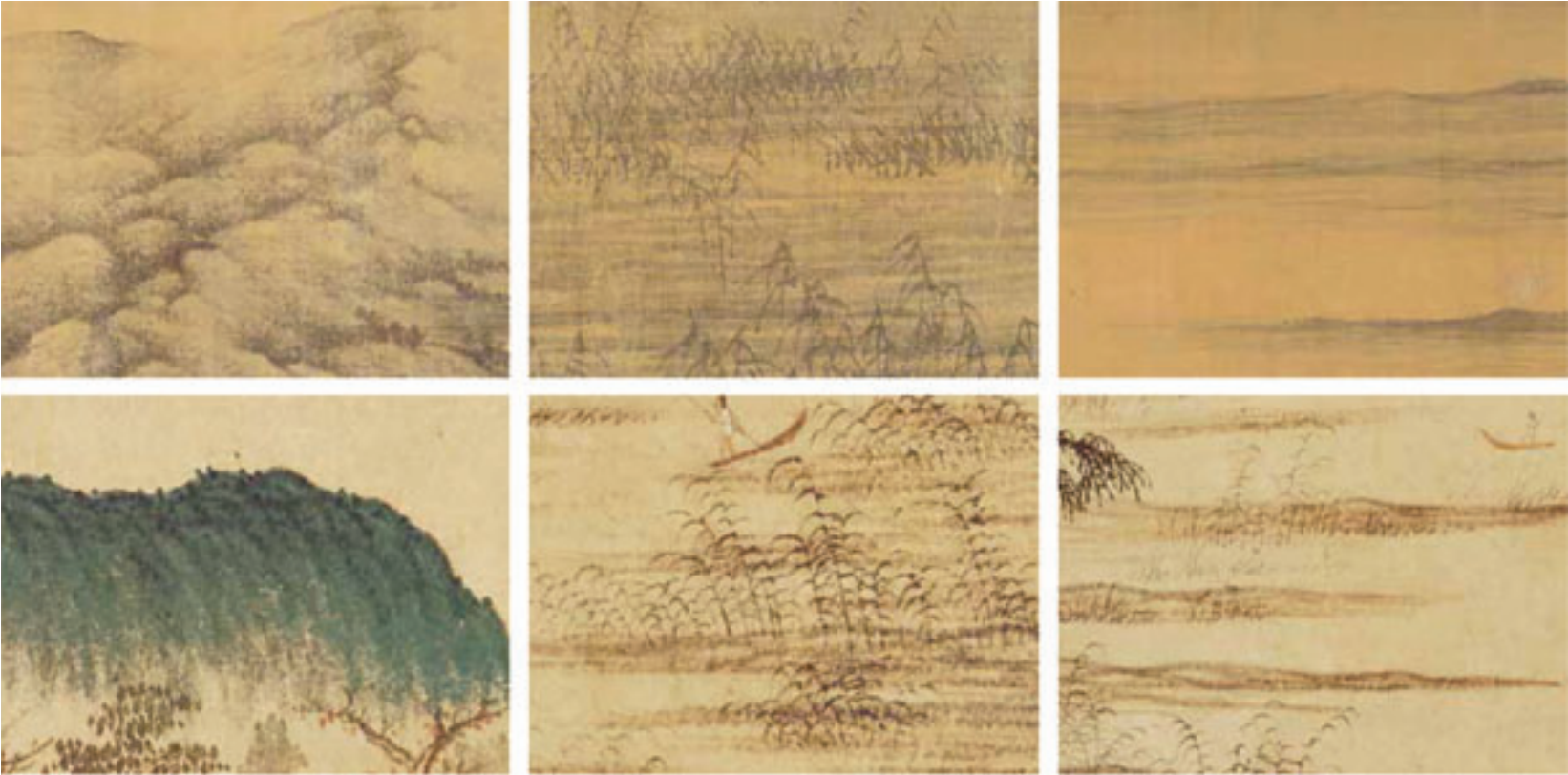
Який вигляд матиме картина, в якій присутня чарівливість старовини? Зразково класичний твір Чжао Мен-фу «Осінні кольори в горах Цюе і Хуа» може дати відповідь на це питання. Ця робота, наповнена стриманим смутком, була написана Чжао Менфу для свого хорошого друга Чжоу Мі. На картині зображені його рідні місця в Цзинані, за якими Чжоу Мі дуже нудьгував, але він ніколи не бував там. На перший погляд всією картиною без будь-якої закономірності розсіяні зарості тростини, дерева, будинки та човни... але якщо вдивитися, то можна виявити тонкі зв'язки між цими частинами пейзажу: картина (праворуч ліворуч) починається з набору довгих ліній, які чергуються і показують мілину або берег, ці лінії ведуть до групи

сосен, оповитих туманом. За лісом круто піднімається, а потім різко опускається гора Хуашань, утворюючи зв'язок із сухим деревом, розташованим зліва біля підніжжя гори. Це криве старе дерево притягує увагу до зарослої тростиною великий мілини в центрі картини, далі погляд переміщається до груп старих дерев, розташованих у нижній лівій частині, через зарості очерету і опущену вліво гілку з червоними листками досягає віддаленого села, за яким схожа на підсмажену булочку гора Цюешань. Проходячи через кілька рядів паралельних ліній, ми потрапляємо до верби, яка росте на березі і гнеться на вітрі. Намальовані на задньому плані картини хвилі на поверхні озера і сосни повільно зникають далеко, перегукуючись із формами на передньому плані.

У цій картині використано багато художніх прийомів, характерних для пейзажного живопису епохи П'яти династій та Північної Сун. Наприклад, тонкі і короткі лінії, якими зображають острівці, мілини і гори, є типовими зразками живопису художника Дун Юаня, який жив у епоху П'яти династій. Деталі пейзажі акуратно та послідовно розсунуті. Гора Хуашань, порослі очеретом мілини і гора Цюешань — ці три частини пейзажу ніби утворюють латинську літеру V — характерна особливість композиції у пейзажному живописі епохи Північна Сун... Але всі ці складні прийоми нітрохи не виглядають грубими, навпаки, у збалансованості та порядку проявлені спокій і урочистість, підкреслюючи образ, який був народжений у серці митця.

Декілька фрагментів для порівняння: «Літній пейзаж, чекаючи переправи біля гірського перевалу» (три верхні фрагменти) та «Осінні кольори у горах Цюе і Хуа» (три нижні фрагменти)

Малювати так само,
як писати ієрогліфи

Чжао Менфу. «Прекрасні камені та нечисленні дерева».
27,5 × 62,8 см. Епоха Юань. Музей Гугун, Пекін

Окрім знаменитого вислову «Займаючись живописом, важливо цінувати спадщину древніх», відомо ще висловлювання Чжао Менфу про те, що каліграфія та живопис мають спільний початок. Він вважав, що ці два види образотворчого мистецтва взаємопов’язані і потрібно малювати подібно до того, як пишуть ієрогліфи. Як же писати ієрогліфи? І як малювати? Давайте розглянемо картину «Прекрасні камені та нечисленні дерева».

У центрі композиції — величезний камінь, його оточують старі дерева, молодий бамбук і орхідеї, які густо ростуть, і на перший погляд здається, що у картині немає нічого особливого. Однак якщо придивитися, то в ній можна виявити приховану таємницю!

Насамперед подивимосся на цей непоказний величезний камінь. Товщина ліній, якими він намальований, не однакова, тон туші теж

відрізняється. Це пов’язане з тим, що пензель лише злегка змочений у туші, штрихи виконують із досить високою швидкістю, в лінії з’являються тонкі білі пропуски. Такий метод роботи пензлем називається фейбай («білий, який летить»), його часто бачимо в каліграфії. Через те, що в момент зміни напрямку руху пензля він ледве торкається до паперу і залишає на ньому сухий шорсткий слід, такий штрих дуже підходить для вираження нерівної структури та грубої твердої текстури каміння.

При зображенні дерев використана та ж техніка роботи пензлем, як і в стародавньому стилі каліграфії під назвою до-чжуань. В оточених лініях цього стилю відчутні сила та міць. Використовуючи техніку почерку дачжуань, малюють дерева, щоб підкреслити ефект сили та простоти.

Процес вивчення каліграфії у Китаї обов’язково передбачає практику написання ієрогліфа юн («вічність»). Цей ієрогліф складається з восьми різних характеристик, кожна з яких має свій спосіб та правило написання. Після засвоєння ієрогліфа юн, використовуючи отримані знання, приступають до написання інших ієрогліфів. За збігом форма характеристик, які розходяться з ієрогліфі юн подібна до листя бамбука, який росте на всі боки, в такому випадку володіння каліграфією також може бути використане при малюванні бамбука. У згаданій раніше картині «Прекрасні камені та нечисленні дерева» дуже помітний вплив мистецтва каліграфії на техніку малювання. Використання каліграфічних правил руху пензлем у зображенні старих дерев та молодого бамбука не лише дозволяє передати природний образ цих об’єктів, але і здатне виявити їхню особливу внутрішню духовну природу.

Камінь і стиль каліграфії фейбай («білий, що летить»)

Рух пензля при зображенні гілок і стиль каліграфії дачжуань («великий статут») дуже схожі

Обриси направлених у різні боки листя бамбука подібні до форми ієрогліфа юн («вічність»)

Простота і невігадливість

До епохи Юань художників можна було поділити на три типи: перший — це майстри живопису з простого народу, які рисували на замовлення і мали низький соціальний статус. Іншим типом були художники з Академії живопису імператорського двору, такі як Ма Юань і Ся Гуй, вони перебували на службі в імператора і мали досить мало свободи для власного творчого розвитку. Ще було **зовсім небагато** художників з освіченого шару товариства, які служили чиновниками, а живописом та каліграфією займалися на дозвіллі. Але в давнину такі люди не вважалися професійними художниками, тому що не заробляли собі на життя продажем картин.

З приходом династії Юань ситуація змінилася, освічені та культурні люди практично не мали перспектив просування на політичній арені. Натомість вони присвячували себе живопису і каліграфії, щоби заробити на життя, або це ставало для них засобом вираження власних інтересів і прагнень, котрі важко було задовольнити насправді. Створювані ними твори отримали назву веньженьхуа («живопис освічених людей»), яке пізніше стало широко відомим у Китаї та поза його межами. «Село біля води» є останньою картиною Чжао Менфу з точним датуванням. На картині зображена багата водоїмами місцевість у Цзянані. Цей твір має дивовижну силу, тому **опустимо** питання про тех-

ніку живопису, а спробуємо просто розглянути і відчуті цей пейзаж і зарядитися його енергією, відчуті незримий зв’язок між внутрішнім світом художника та нами. Починаючи з Чжао Менфу, духовний світ і моральні якості вийшли на перший план у китайському традиційному живописі. Вишукана простота і природність, які з’явилися у творах, стали втіленням моральних якостей освічених людей. У давнину часто використовували вираз «простота та наївність», щоб висловити своє захоплення найвидатнішими творами живопису веньженьхуа. Безперечно, картина «Село біля води» краще за все ілюструє цей вираз.

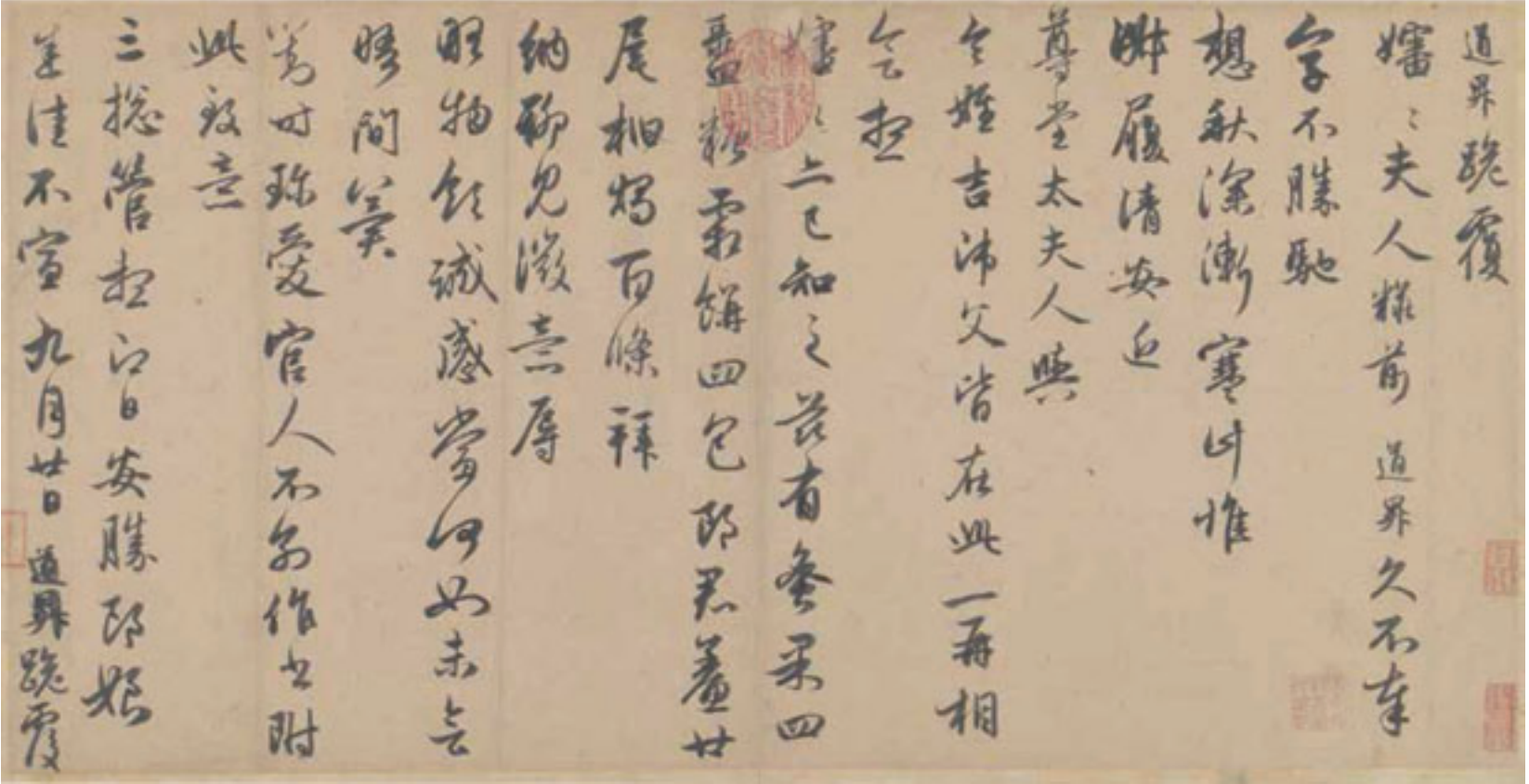
Чжао Менфу. «Село біля води». 24,9×120,5 см. Епоха Юань. Музей Гугун, Пекін

ГЛАВА 3.
КІЛЬКА ФАКТІВ
ПРО ХУДОЖНИКА

Гуань Даошен. «Три бамбука сім'ї Чжао» (фрагмент). Епоха Юань.
Музей Гугун, Пекін

Достойна пара

Гуань Даошен. «Лист, написаний глибокої осені». 26,9 × 53,3 см. Епоха Юань.
Музей Гугун, Пекін

Дружина Чжао Менфу, яку звали Гуань Даошен, була талановитою жінкою, яка займалася поезією, каліграфією та живописом. Її з повагою називали пані Гуань. Пані Гуань і Чжао Менфу дуже поважали одне одного, були одностудцями і мали спільні моральні ідеали. У кожного з них були свої сильні сторони у мистецтві, вони вчилися одне в одного та утворили цілісний дует. Найвидатніших досягнень пані Гуань досягла в каліграфії та у «живописі бамбука», намальованого тушшю. «Лист, написаний глибокої осені» — найвідоміша спіль-

на робота чоловіка та дружини. Спочатку це був сімейний лист, написаний пані Гуань своїй тітці. Але якщо уважно придивитися до підпису в кінці листа, можна знайти сліди нечітко написаного імені Менфу. Виявилося, що Чжао Менфу, наслідуючи почерк пані Гуань, написав так багато, що в кінці одним розчерком поставив своє ім'я. 1319 р. Гуань Даошен захворіла та померла. Так Чжао Менфу втрачав друга та помічника у житті. Через три роки Чжао Менфу помер і був похований разом з Гуань Даошен у своєму рідному місті Хучжоу.

«Залишусь у світі заради жарту»

У листі до друга Чжао Менфу, розмірковуючи про свої справи, якось написав: «Чи потрібні зараз, як і раніше, мої знання і майстерність? Чи варто продовжувати?»

Такі сумніви долали митця у неспокійні часи. Насправді Чжао Менфу сам відповів на ці запитання, своїми справами розповівши майбутнім поколінням про те, як благородна людина з доброю освітою, приховуючи свої думи, може в будь-якій ситуації залишатися сама собою і використовувати свої таланти, щоби боротися з мінливістю долі і подолати рамки часу. Змучений, він постійно прагнув знайти духовну опору в переосмисленні простих, але міцних класичних традицій мистецтва. Коли цивілізація стикається з лихами, можливо стійко пережити кризу і знайти динамічніший шлях для майбутніх поколінь. Цей шлях продовжується, створюючи сьогodнішній Китай і прагнучи в майбутнє.

Як же треба сприймати Чжао Менфу? Дехто каже, що він був хорошим чиновником і зробив багато корисного для людей, а дехто вважає його таким же слабким і нерішучим, як і імператорська сім'я... Кожен сам може **уявити** якою людиною був Чжао Менфу, **познайомившись** із його віршами, каліграфією та живописом, які дійшли до нас. Але ці відносно надійні свідчення є лише частиною життя цієї дивовижної людини, серед них є вигадані та реальні, правдиві та хибні. **Чим** більше ви дізнаєтеся про нього, **тим** складніше буде дати Чжао Менфу характеристику за допомогою лише кількох простих штампів, **тим** краще ви здатні зрозуміти складність і глибину життя будь-якої людини.

Схоже, що Чжао Менфу передбачав неоднозначне ставлення до нього майбутніх поколінь. На схилі років він більше не виправдовувався, а лише написав короткий вірш: «У мене ще не згас інтерес до пензля та тушечниці, залишусь у світі заради жарту».

Художник начебто підготувався заздалегідь. Він стоїть у глибині бамбукового гаю і щоразу тихо вітає нас, коли ми оглядаємось назад.

Чжао Менфу. «Автопортрет». 23,9 × 22,9 см. Епоха Юань.
Музей Гугун, Пекін

1

Підготуємо матеріали

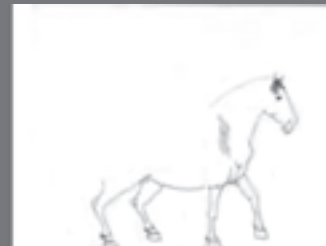
П'ять листів прозорої плівки, масляні маркери, 16 білих кубиків із довжиною сторони 1 см, універсальний клей.

2

Робимо малюнок на кожному шарі

З давніх часів колекціонери та поціновувачі минулих епох ставили свої печатки на картини, і тому всі ці печатки відображають потік часу. Ми можемо на двох аркушах прозорої плівки намалювати картинку, на двох інших поставити кілька різних червоних печаток, а на останньому написати кілька фраз, в яких висловили б своє ставлення до цієї картини.

Ви можете вибрати будь-яку китайську картину, яка вам сподобалася. Тут як демонстрацію ми використовували роботу Чжао Менфу «Людина верхи на коні». На одному аркуші прозорої плівки намалювали фігуру людини, а на другому — коня. Ще на двох аркушах поставлено печатки.

3

Фарбування кожного шару та складання

Пофарбуйте зображення, потім приклейте білі кубики з чотирьох кутів листка прозорої плівки, приклейте шар за шаром і зберіть їх разом.

4

Завершення складання тривимірного зображення

Ця маленька гра перетворює плоску картинку на тривимірну, а також допомагає розвитку у дитини просторового сприйняття та поліпшення здатності висловлювати думки. Роботу завершено!

Чжоу Цзяньсяо

ТАЛАНТ ІЗ ЦЗЯННАНІ

ТАН БОХУ

Переклад А.Донченко

ЗМІСТ

ГЛАВА 1
КОРОТКИЙ
ЖИТТЕПИС 64

Це було у Сучжоу	64
Небо посилає лиха	66
Несправедливе звинувачення	68
Доля грає людиною	70

ГЛАВА 2.
НАСОЛОДЖУВАТИСЬ
ПЕЙЗАЖЕМ
У ПОДОРОЖІ 72

Подорожі Тан Боху	72
Водний обшир та вода, яка тече	74
Сон про житло пустельника	76

ГЛАВА 3.
ІСТОРІЯ
ПРО ХУДОЖНИКА 80

Легенди про Тан Боху	80
У вільний час писати і одразу продавати в Циншані	82
Опалі квіти в'януть	84

ЗРОБИ САМ:
ВИРІЗАННЯ
З ПАПЕРУ 86

Тан Боху, він же Тан Інь, є одним із найвідоміших художників Старого Китаю. Художників китайської традиції живопису часто представляють дуже консервативними і серйозними, але у випадку з Тан Боху це зовсім не так. Не лише через те, що він мав почесне прізвисько «Найталановитіша людина Цзяннані», протягом багатьох сотень років його вільний і живий образ жив у оповіданнях та переказах, із захопленням переданих наступним поколінням. Щодо його прізвиська «Найталановитіша людина Цзяннані», то, схоже, ніхто не ставив собі питання, яким був насправді Тан Боху. Дійсно, якщо розгорнути свитки, подивитися на його картини і прочитати вірші, то можна виявити в них набагато цікавіший, більше складний і хвилюючий образ Тан Боху.

ГЛАВА 1. КОРОТКИЙ ЖИТТЕПИС

Це було у Сучжоу

Мальовниче місто Сучжоу з давніх-давен вважалося раєм на землі з родючим ґрунтом та розвиненими промислами, а також мало славу місця, яким захоплювалися поети. В епоху Мін Сучжоу стало одним із найбільш квітучих великих міст у Китаї, головним чином воно славилася як центр мистецтв. Наш головний герой народився в цьому благодатному місці.

Батька Тан Боху звали Тан Гуанде, він володів питним закладом і, незважаючи на те, що у нього був непоганий дохід, зовсім не хотів, щоби син продовжив його справу. На той час соціальний статус торговця був невисоким для отримання становища та поваги суспільства, необхідно було старанно вчитися і здати державні іспити на вчений ступінь. Як і більшість батьків, які сподіваються на те, що дитина досягне успіху в житті, Тан Гуанде також покладав надії на свого сина, тому найняв для нього вчителя для підготовки до іспиту. Він розраховував, що Тан Боху зможе піднятися службовими східцями, досягти успіху на державній службі і прославити сім'ю Тан.

Син виправдав очікування батька. Він був розумний і кмітливий, нові знання схоплював з першого разу. У віці 11 років уже досяг досить високого рівня в каліграфії, а у 16 років став першим на іспитах у Сучжоу серед учнів. З того часу його ім'я стало відомим усім освіченим людям у цьому місті.

Сюй Ян. «Процвітаючий Сучжоу»
(фрагмент). Епоха Цін.
Музей провінції Ляонін, Шеньян

Небо посилає
лиха

Так безтурботно провів Тан Боху свої молоді роки. Він вчився, розважався, складав вірші, **займався живописом** і робив все, що хотів, був безтурботним та вільним. Раптом через кілька років у сім'ю прийшло горе, протягом двох років, один за одним померли батько, дружина, мати та молодша сестра. Тан Боху нестримно горював, у юному віці почав сивіти і, заливаючи горе вином, став безвольним, безглуздо і безтолково пропалюючи свої дні.

Два роки пролетіли, як у тумані. Тан Боху за підтримки свого хорошого друга знову сів за книги. У 29 років він взяв участь в іспитах провінційного рівня та завдяки своєму незвичайному та вільному літературному стилю став найкращим, очоливши список тих, які витримали іспит на ступінь цзюйжєня. Вроджені здібності дозволяли юнаку справлятися з будь-якою справою, йому все давалося легше, ніж іншим, але, несподівано опинившись на вершині успіху, Тан Боху і уявити не міг, які круті повороти долі чекають на нього.

Тан Боху. «Мейхуа, намальована тушшю». 96 × 36 см.
Епоха Мін. Музей Гугун, Пекін

Несправедливе звинувачення

Після складання іспиту на ступінь цзюйженя Тан Боху духовно збадьорився і вирушив до столиці, щоби взяти участь у іспитах вищого рівня.

Дорогою до Пекіна він познайомився з таким же претендентом вихідцем із заможної сім'ї, якого звали Сюй Цзін. Цей усім відомий гуляка та Тан Боху протягом усього шляху веселилися і бенкетували, навіть після того, як прибули до столиці, продовжували розважатися і зовсім закинули навчання. Вони постійно відвідували високопоставлених придворних чиновників, а з одним із них, на ім'я Чен Міньчжен, особливо зблизилися. Тан Боху навіть попросив Чен Міньчжен написати передмову до збірки його віршів. Все це стало відомо решті екзаменованих, але вони ніяк на це не реагували.

За фатальним збігом Чен Міньчжен виявився головним екзаменатором у день випробувань! Дізнавшись про це, інші учасники екзаменів зчинили шум, підозрюючи, що Сюй Цзін і Тан Боху підкупили Чен Міньчжена і заздалегідь отримали екзаменаційні питання. Чутки про цей інцидент дійшли до імператора, він був такий розгніваний, що наказав провести ретельне розслідування щодо справи про шахрайство на іспитах.

Оголошення списку тих, хто успішно склав іспит, було відкладено, а Тан Боху, Сюй Цзін та Чен Міньчжен були відправлені до в'язниці для проведення розслідування. До його кінця з'ясувалося, що молоді люди не винні і не підкуповували екзаменатора. Їх виправдали і випустили, але результати іспиту були вже остаточно признані недійсними, на репутації через цей казус з'явилася ганебна пляма, і про кар'єру чиновника можна було забути. Пригнічений Тан Боху повернувся до свого рідного міста Сучжоу, і з отого моменту його життя круто змінилося.

Тан Боху. «Повернення додому верхи на віслюку». 77,7 × 37,5 см. Епоха Мін. Шанхайський художній музей

На картині відображені рядки вірша Тан Боху: «Благав і нічого не вийшло, повертаю книги, як і раніше, верхи на віслюку прямую в Цуйвей...» Слова «повертаю книги» кажуть про те, що ця картина могла бути написана художником після його повернення.

«Повернення додому верхи на віслюку» (фрагмент)

Доля грає людиною

Протягом століть шахрайство на іспитах вважалося великою ганьбою. Усього за пів року Тан Боху перетворився з талановитої людини, якою захоплювалися, у зганьбеного невдачу із зіпсованою репутацією. У листах до своїх друзів він скаржився на гірку долю і писав, що коли вимовляв своє ім'я, люди стискали кулаки, ніби перед ними заклятий ворог, і не важливо, знали правду чи ні, все одно вказували на нього і з презирством відвертали-ся. Це справді сумно читати. Після події на іспитах друга дружина Тан Боху розлучилася з ним, забрала все сімей-не майно та залишила його жебраком. У віці 30 років Тан Боху офіційно стає учнем професійного художника на ім'я Чжоу Чень, приступає до системного вивчення живопису. Так починається його шлях професійного художника, який заробляє продажем картин.

Картини Тан Боху характерні індивідуальністю. Елегантний стиль, рідкісний в роботах професійних живописців, життєрадісність та жва-вість, не характерна для живопису веньженьхуа («живопис освічених людей»), дотепні ідеї, приховані у сюжеті, зробили творчість Тан Боху надзвичайно популярною серед знавців живопису в Сучжоу — кар-тини добре продавалися. Можливо, що саме цей шлях і був долею

людини, яка ставилася до всього зневажливо, але обдарованої та емоційної. Тан Боху не зміг побудувати кар'єру на державній службі, як мріяв його батько і він сам, замість цього проникливість генія та життєві перипетії привели його у світ мистецтва. Художник залишив-ся в історії завдяки своїм досягненням у живописі і став тим цзян-наньським генієм Тан Боху, який сьогодні добре відомий.

Тан Боху. «Ловитва риби в горах Сішань». 30 × 610 см. Епоха Мін. Музей Гугун, Тайбей

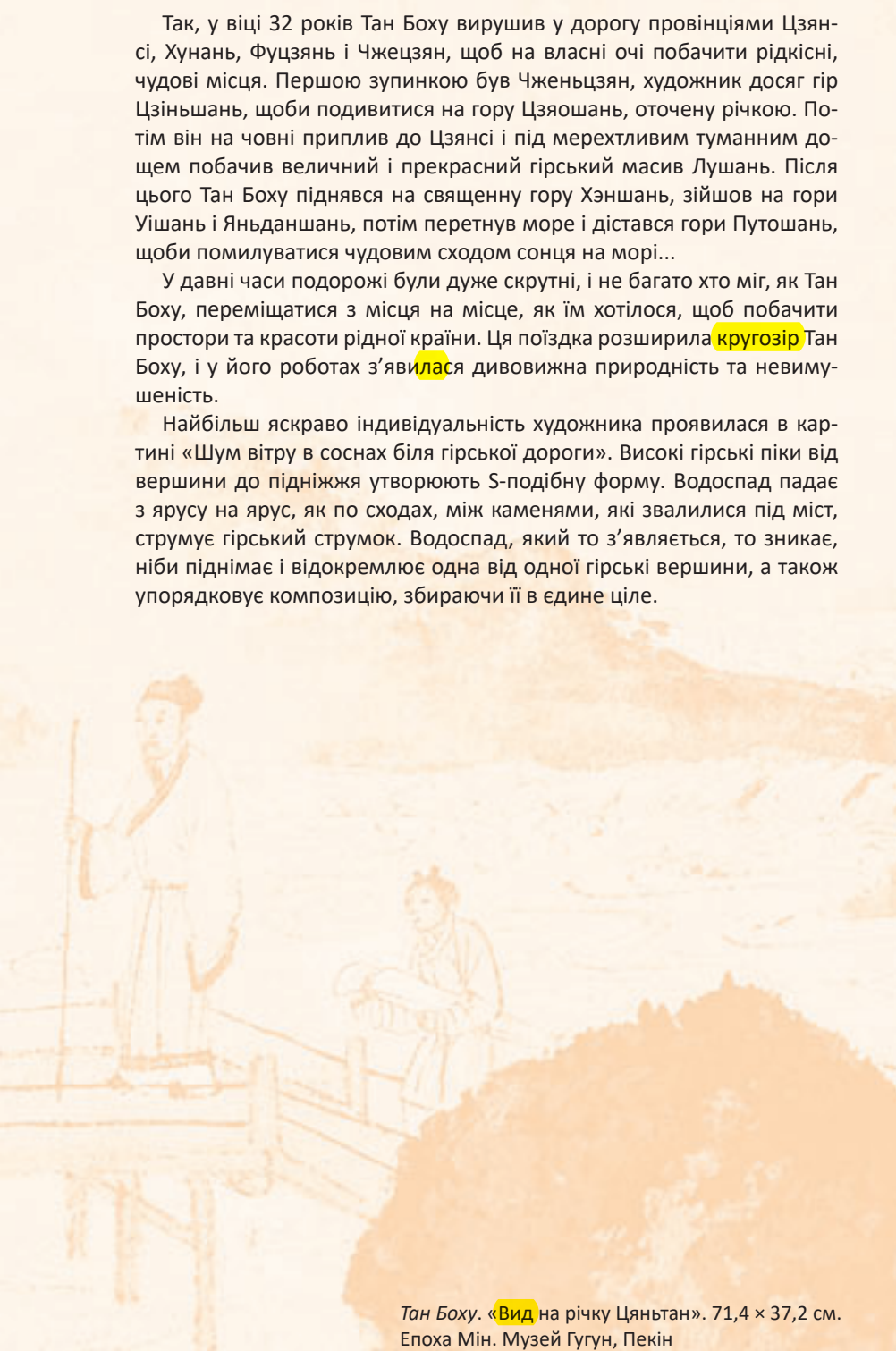

ГЛАВА 2. НАСОЛОДЖУВАТИСЯ ПЕЙЗАЖЕМ У ПОДОРОЖІ

Подорожі Тан Боху

Здається, що між китайцями і навколишньою природою є особливий емоційний зв'язок, люди складають вірші про прекрасні пейзажі, створюють твори каліграфії та живопису, щоби показати красу гір та вод. Природа ніколи не розчаровує, навпаки, вона завжди може зцілити ті душі, які звернуться до неї **за допомогою**. Щоби вибратися зі скрутного становища після пережитої **події** Тан Боху надихався історіями про давніх мудреців, які також зазнали випробувань і несли відповідальність за чужі помилки. Він укріпився духом і відправився у велику подорож на тисячу лі. У цій подорожі художник створив чимало чудових пейзажів, що відобразили його індивідуальний стиль.

Тан Боху. «Шум вітру в соснах біля гірської дороги». 194,5 × 102,8 см. Епоха Мін. Музей Гугун, Тайбей

Тан Боху. «**Вид** на річку Цяньтан». 71,4 × 37,2 см. Епоха Мін. Музей Гугун, Пекін

Водний обшир та вода, яка тече

Крім гір Тан Боху також відвідав багато відомих озер і великих річок. Він блукав берегом озера Баочжанху, віддавався мріям біля Червоної скелі, катався на човні озером Дунтінху і возносив молитви Цзюлі на озері Цзюліху у Фуцзяні. Божество Цзюлі з'явилосядо нього уві сні і дарувало флакончик туші. У Чжецзяні художник помилювався всесвітньо відомим озером Сіху, а потім вирушив на південь вздовж річок Фучуньцзян та Синьаньцзян. Вода в них була настільки чистою, що можна було добре розгледіти на дні різнокольорові камінці та плаваючих рибок. Зелені гори, що тягнуться уздовж обох берегів, начебто вишикувалися в лінію і вітали Тан Боху.

Завдяки цій подорожі на картинах майстра стан води передано

дуже виразно.

Стрімкий перебіг водоспадів, спокій і простір рівної гладі озера, а також дрібні брижі гірських струмків — все це художник достовірно та переконливо зображував у своїх роботах.

На картині «Дерева в тумані на озері Чженьцзе» — знамените озеро Тайху. Тихим озером пливе за вітром човен, на березі густі зарості бамбука та дерев, за ними ховаються будиночки. Художник намалював лише невеликий куточок озера Тайху. Порожній простір на картині розтягується і йде за її межі, показуючи широку водну гладь озера. Спокійна і витончена композиція залишає глядачеві можливість безконечного фантазування.

Тан Боху. «Дерева в тумані на озері Чженьцзе» (фрагмент).
Епоха Мін. Музей Гугун, Тайбей

Сон про житло
пустельника

Незважаючи на те, що мета написати наукову працю так і не була реалізована, після подорожі через тисячі гір, річок та озер Тан Боху зібрав багато барвистих ескізів, на яких були відбиті дивовижні місця: безмежне озеро Тайху, виразні та яскраві гори Лушань, дивовижні та величні вершини гір Хуаншань... Ці вражаючі **види** назавжди залишилися в серці художника. На процвітаючому ринку каліграфії та живопису в Суч-жоу Тан Боху, як і раніше, заробляв на життя продажем своїх робіт. Мистецтво стало для нього не лише джерелом доходу, а й моральною опорою та духовною підтримкою, Тан Боху перестав мріяти про державну службу.

На північ від Сучжоу, у селі Таохуа, художник вибрав тихе і спокійне місце і збудував для себе кілька солом'яних хатин. Він назвав це місце Таохуа ань (студія «Квіти персика»). Територія навколо також була упорядкована, посаджені улюблені персикові дерева, бамбук, півонії та орхідеї, а також виритий ставок для розведення дрібних рибок. Будь-якої пори року це місце було красиве. Тут Тан Боху прожив рідкісний для нього період мирного та щасливого життя.

У горах **в** самотній хатині спить мудрець, поклавши голову на книгу. Вдалині в небі ширяє людина. Вона повернула голову і дивиться на сплячого в хатині. Уважно розглянувши зовнішність та одяг цієї людини, можна побачити її разючу подібність до мудреця. Це насправді і є мудрець, який у своєму сні ширяє в повітрі. Тан Боху зобразив реальність та фантазії в одному і тому ж часі і просторі, надавши роботі романтичний характер.

Тан Боху. «Сон святого в оселі відлюдника». 28,3 × 103 см.
Епоха Мін. Художня галерея Фріра, Вашингтон, США

Картину «Солодкий сон у тіні дерева» можна розглядати як автопортрет Тан Боху. Цей твір приблизно дає можливість зрозуміти психічний стан художника після невдалої пригоди на іспитах. Шляхетний чоловік у плетеному кріслі лежить під деревом. Його очі прикриті, і здається, що на його обличчі грає легка усмішка. Написаний на картині вірш відображає його вільний душевний стан: «Затінений бік дерева повністю покритий пурпурним мохом, пан може відпочити від іспитів, напився, сп'янів і заснув. Він був вдячний за славу і шану у цьому житті, у солодкому сні не буде стародавньої софори».

Тан Боху. «Солодкий сон у тіні дерева». 62 × 30,9 см.
Епоха Мін. Музей Гугун, Пекін

В останні роки життя Тан Боху багато хворів, часом навіть не міг підняти свій пензель і впав у справжню бідність. Розчарування, викликане невдачами, та хвороби вплинули на творчість художника, і його роботи стали похмурішими за характером. Він малював в основному пустельників, і ці самотні фігури схожі на реальне зображення себе. Сюжет таких картин дуже простий: солом'яний будинок, кілька бамбукових жердин, самотня фігура людини і більше нічого.

Тан Боху. «Слухаючи бамбук у порожній альтанці». 84,2 × 27,7 см.
Епоха Мін. Музей провінції Ляонін, Шеньян

ГЛАВА 3. ІСТОРІЯ ПРО ХУДОЖНИКА

Легенди про Тан Боху

Легенда гласить, що якось, коли Тан Боху виїхав на прогулянку, він випадково зустрів прекрасну дівчину з ім'ям Цюнь, яка жила в місцевій знатній сім'ї. Закохавшись у неї з першого погляду, митець став шукати можливість наблизитися до Цюньона. Заради цього він змінив ім'я і вступив до цієї сім'ї на службу, отримавши на додаток до своїх обов'язків доручення допомагати молодому панові у навчанні. Тан Боху, який гідно поводився і мав живий творчий розум, завоював повагу та любов своїх господарів. Щоби тримати Тан Боху, йому вирішили подарувати служницю. Звичайно, художник вибрав Цюнь, і вони тієї ж ночі побралися. Тільки оді всі дізналися, що цей слуга і є відомий вільний і освічений Тан Боху. Наприкінці історії, звичайно ж, мовиться, що талановитий хлопець і красуня жили довго та щасливо.

У легендах Тан Боху постає не тільки талановитим і вільним, але й обдарованим та відомим, яким був насправді. Говорять, що якось, під час прогулянки з другом, він побачив групу торговців, які пили вино та складали вірші. Двоє друзів вирішили розважитися і прикинулися жебраками, заявивши торговцям, що доки є вино і м'ясо, вони теж зможуть писати вірші. Звичайно, їм не повірили, але все-таки принесли Тан Боху папір, пензель та хороше вино.

Геніальний художник узяв пензель і написав пару ієрогліфів «вгору вгору», торговці розвеселилися — який же це вірш!? Тан Боху відповів, що він любить вино і тільки коли вип'є хорошого вина, може скласти добрі вірші. Щоб посміятися над людиною, яку вважали за

жебрака, торговці дозволили йому продовжувати пити. Після чергового келиха вина Тан Боху написав «знову вгору», зробив паузу, а потім ще додав «вгору». Усі присутні засміялися, справді, хіба жебрак може писати вірші? Тан Боху помітив, що майже всі довкола сміються, і на одному диханні написав вірш: «Вгору, вгору, знову вгору, вгору, щоб досягти вершини високої гори. Червоне сонце, а внизу білі хмари, весь світ, як на долоні, наскільки вистачає погляду».

Перші дві пропозиції прості та зрозумілі, останні ж дві перетворили цей твір на шедевр, відразу надавши йому витонченості. Усі були приголомшені. Звідки вони могли знати, що ця людина у вигляді жебрака був сам геніальний Тан Боху!?

Тан Боху. «Копіюючи вірш Лі Бо (Вісім п'яних безсмертних)» (Фрагмент). Епоха Мін. Музей Гугун, Тайбей

У вільний час писати
і одразу продавати
в Циншані

Тан Боху. «Бамбук, намальований тушшю». 49,8 × 17,3 см. Епоха Мін.
Музей мистецтв Метрополітен, Нью-Йорк, США

Причина з’яви історії, в якій Тан Боху жартує над багатими торговцями, можливо, у тому, що його власний поетичний стиль, такий же веселий і нестримний, як і сам художник, не пов’язаний нормами китайського віршування, римою та співзвуччям.

Давайте прочитаємо вірш, який Тан Боху написав після того, як вийшов із в’язниці та повернувся до Сучжоу. На той час він жив у самому низу соціальної драбини, страждав від зневаги і холодного прийому своїх родичів, був у злиднях. Але в цьому вірші проявився твердий і непохитний характер цієї людини, а також її життєрадісна та широка натура.

Висловити заповітні мрії
Не варити еліксир безсмертя і не сідати медитувати.
Не займатися торгівлею і не обробляти землю,
У вільний час писати і одразу продавати в Циншані,
Не допустити, щоб гроші творили зло у світі!

У Тан Боху було тяжке життя, але його витончені та зрозумілі всім твори викликали замилювання у наступних поколіннях. Легенди про геніального, вільного і самобутнього художника обростали новими деталями, і поступово сформувався ідеальний образ Тан Боху. Цей придуманий Тан Боху, безперечно, набагато щасливіший за реального. Він міг дозволити собі насміхатися над багатими і могутніми людьми і врешті-решт одружився зі своєю коханою. Доходило до того, що деякі картини і вірші, виконані у вільному та легкому стилі, люди також приписували йому. Істина і брехня змішалися, обернувши в народній пам’яті жебрака життя Тан Боху в улюбленого легендарного художника.

Опалі квіти в'януть

Перед своєю студією Таохуа ань на ділянці розміром половину му (бл. 333,5 кв. м) Тан Боху посадив півонії. Весною вони розпускалися, і художник часто запрошував своїх добрих друзів випити вина, помалювати, насолодитися красою квітів та написати вірші. Півонії цвітуть протягом певного періоду часу, проходячи шлях від свіжих, які щойно розпустилися розкішних квітів, до зів'ялих та непоказних. Цей процес нагадував Тан Боху його життя: в молодості він був сповнений небувалого запалу та енергії, а в старості став бідним, хворим та пригніченим. Хіба це не така ж доля, як доля опалих квітів? Кажуть, що Тан Боху часто оплакував квіти і збирав **один за одним** пелюстки, складав їх у парчевий мішечок і закопував у землю. Тема «опалих квітів» та-

кож відбита у творчості художника: протягом життя він присвятив їй ряд віршів і створив багато каліграфічних сувоїв, які дійшли донині. У «Віршах про опалі квіти» сучасні люди можуть помітити за образом безтурботної і освіченої людини приховану і невловиму тугу.

Доходу від продажу віршів чи картин вистачало не завжди. Крім того, через свій неприборканий темперамент Тан Боху часто не міг звести кінці з кінцями, а останні роки прожив у злиднях. Тоді у нього часто не було грошей навіть для того, щоб купити їжу, **не говорячи вже** про вино. Незважаючи ні на що, **художник** як і раніше, залишався волелюбним і зухвалим, можливо, що це одна з причин, через яку його пам'ятатимуть і захоплюватимуться ним протягом багатьох сотень років.

Тан Боху. «Вірші про опалі квіти» (фрагмент).
Епоха Мін. Музей міського округу Сучжоу

坐省芳菲了悶中。曲教
遮護屏展風衛蜂蜜熟。
香粘白梁燕巢成濕補。
紅。國色可憐難再得。酒
杯何故不教空。忍看馬
羣車輪下一片西飛一
片東。

ЗРОБИ САМ: ВИРІЗАННЯ ІЗ ПАПЕРУ

Чи можна намалювати одну картину, а потім багатократно змінити її?

1

Підготуємо матеріали

Один лист картону або виконаний на папері ескіз, олівець, макетний ніж (також можна використовувати канцелярський ніж), фломастери різних кольорів.

2

Підготовка ескізу

Для творчості ми вибрали картину Тан Боху «Придворні жінки царства Шу». Скопіюйте з оригінальної картини фігури людей та дрібні деталі. Потім, **відповідно** з малюнком, на затемнених частинах зробіть олівцем позначки на фрагментах одягу, прикрасах та волоссі на голові. Це частини, які ми вирізатимемо.

3

Вирізання

Використовуючи макетний чи канцелярський ніж, виріжте зазначені деталі. Будь ласка, будьте обережні, щоб не пошкодити руки!

4

Розфарбовування

Орієнтуючись на оригінальну картину, розфарбуйте фломастерами білі частини одягу та прикраси для волосся у фігур людей.

5

райте, змінюючи простір

Завдяки ажурному різьбленню та з'яві отворів у листі, ця картина стає ще цікавішою. Перемістіть її у просторі та подивіться! Оскільки оточення буде змінюватися, малюнок також ніби набуває іншого вигляду. Стародавня картина і сучасний світ немовби з'єднуються воедино, переплітаючи час і простір.

Ван Лінь

БЕЗУМНИЙ ХУДОЖНИК ЧЕРНЕЦЫ

БАДА-ШАНЬЖЕНЬ

Переклад Н. Демідо

ЗМІСТ

ГЛАВА 1
КОРОТКИЙ
ЖИТТЕПИС 92

Смутний час змін	92
Відхід у монастир	93
Батат, півонія та гранат	94
Несамовитий чернець	96

ГЛАВА 3.
ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ
ХУДОЖНИКА 110

Чи то сміється, чи плаче	110
Пейзаж, який руйнує рамки пейзажу	112

ГЛАВА 2.
ЗАКОТИВШИ ОЧІ ДО НЕБА,
ПЕРЕЧИТИ ДОЛІ 98

Пророцтво у картині	99
Викличний підпис «Віслюк»	100
У гордій самоті	102
Квіти на річці	108

ЗРОБИ САМ:
ВІДБИТОК
НА ПАПЕРІ 114

Що означає ім'я Бада-Шаньжень? Якщо перекласти дослівно, то «вісім великих пустельників». Але насправді мова всього про одну людину. Бада-шаньжень — це прізвисько знаменитого китайського художника Чжу Да. Він належав до аристократичного роду, мав прізвище імператорів з династії Мін, проте трагічні події у житті країни змусили його піти від суспільства і сховатися в монастирі. Крутий поворот Долі вивів Чжу Да на складний і тернистий шлях людини мистецтва. Його життя сповнене загадок і дивностей, яким досі не знаходять пояснення. Навіть переклад прізвиська Бада-шаньжень має кілька-до версій — «Людина з гори Бада», «Людина восьми великих гір», «Пустельник Восьми величей», — як у Китаї образно називають вісім напрямів сторін світла. На щастя, творчість Бада-шаньженя — а він був не лише видатним художником, а й талановитим каліграфом і поетом, — допомагає нам крок за кроком наблизитися до розуміння його загадкової, екстраординарної особистості.

ГЛАВА 1. КОРОТКИЙ ЖИТТЕПИС

Смутний час змін

За свою п'ятитисячолітню історію Китай не раз проходив через важкі часи зміни династій. Сучасній людині нескладно гортати сторінки династійних хронік, вона ніби з кабіни повітряного корабля оглядає з висоти, як за одну мить змінюються століття і тисячоліття, розквіт і занепад, перемоги та поразки держав. Але людина, яка живе у смутні часи змін, кожен мить сприймає як вічність, щоденно протистоїть мінливості долі, терпить страждання і труднощі.

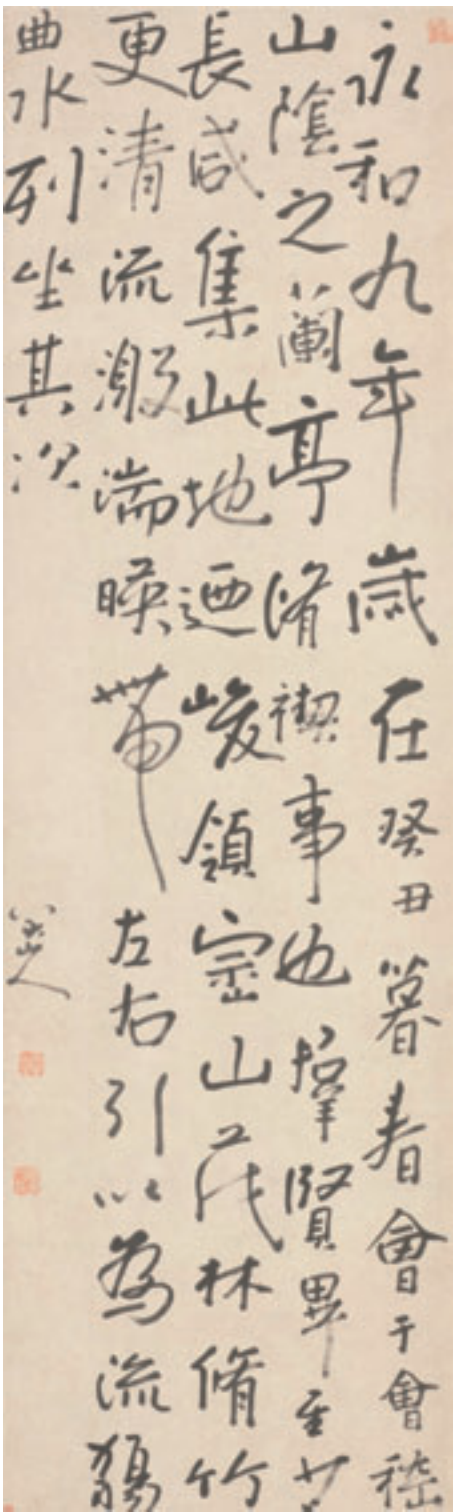
Наприкінці правління династії Мін (1368-1644) Китай переживав період серйозних потрясінь. На північні райони імперії навалилася тривала посуха, спалахнули епідемії, люди, які страждали від голоду і хвороб, все голосніше нарікали, що замість допомоги держави їм дістаються лише укази про нові податки. У різних частинах країни постійно спалахували народні повстання. Одночасно північні прикордонні території почали захоплювати маньчжури. Імператорському будинку доводилося вести боротьбу на два фронти — придушувати селянські бунти та захищати свої північні кордони, військові витрати стрімко зростали, мінська династія неухильно наближалася до краху. Весною 1644 р. армія повсталих селян під керівництвом Лі Цзичена (1606–1645) оточила столицю Пекін. Коли повстанці взяли штурмом міські ворота, останній імператор династії Мін Чжу Юцзянь (1611-1644), який правив під іменем Чун-чжень, прийняв рішення накласти на себе і членів своєї сім'ї руки. Імператриця вчинила самогубство, дітей та улюблених наложниць позбавили життя. Сам імператор повісився на дереві на східному схилі гори Цзіншань позаду імператорського палацу. Того ж року маньчжурська армія увійшла до китайської столиці. Із цього моменту Китаєм почала правити маньчжурська династія Цін (1644-1912).

Відхід у монастир

Прихід до влади маньчжурської династії Цін загрожував небезпекою для суспільного становища і навіть життя всіх родичів мінської імператорської сім'ї. Серед них виявився і Чжу Да, який жив у віддаленій від столиці провінції Цзянсі, у місті Наньчані. У рік падіння династії Мін йому не виповнилося і двадцяти років.

Чжу Да народився 1626 р., був онуком у дев'ятому коліні принца Чжу Цюаня, 17-го сина засновника споконвічно китайської династії Мін імператора Чжу Юаньчжана (1328-1398). У час занепаду мінської династії багато аристократичних сімей також занепадали, тому був виданий імператорський наказ, який дозволяв усім родичам імператорської сім'ї брати участь у столичних іспитах на високу посаду. Обов'язковою умовою для участі в іспитах була відмова від родового титулу. Молодий і амбіційний Чжу Да зробив вибір на користь іспиту, відмовився від титулу та готувався посвятити себе державній службі. Хто міг чекати, що династія Мін впаде і його доля зробить крутий поворот? З нащадка імператорської сім'ї Чжу Да відразу перетворився у безрідного простолюдина, всі його плани та мрії розвіялися.

Побоюючись за своє життя (все-таки в його жилах текла кров мінських імператорів!), Чжу Да сховався в горах і приховував своє ім'я, а в 1648 р., остаточно втративши надію на відновлення рідної китайської династії, він постригся в ченці, офіційно порвавши зі світським життям.

Бада-Шаньжень. «Передмова [до віршів, написаних в] Альтанці орхідей», виконана почерком синшу». Сувій, 174,5 × 52,3 см. Музей Гугун, Пекін. (Копія знаменитої роботи генія каліграфії Ван Січжі (303-361). Почерк синшу — «ходовий лист», напівскоропис. — Приміт. пер.)

Батат, півонія та гранат

Бада-Шаньжень. «Гранат». Альбомний лист, 24,5х31,5 см. З «Альбому у стилі се-шен пензля Чуаньці». Епоха Цін. Музей Гугун, Тайбей

Шень Чжоу. «Гранат». Альбомний лист, 27,8 × 37,3 см. З альбому «Прогулянки уві сні». Епоха Мін. Музей Гугун, Пекін

Просте, тихе та розмірене життя в буддійському монастирі, молитва та медитація поступово допомогли Чжу Да відновити душевну рівновагу, яка похитнулася. Він, як і раніше, приховував своє походження, був слухняний і невибагливий, як і личить простому ченцю. У моменти, коли його охоплювали думи про безповоротно втрачене колишнє життя, він писав вірші та картини, щоби виплеснути смуток на папір. Картини, створені у цей період, передають меланхолійний, задумливий настрій.

Ранні твори Чжу Да, що склали «Альбом у стилі се-шен пензля Чуаньці», створені в період перебування в буддійському монастирі, де він узяв собі чернече ім'я Чуаньці. В альбом увійшли 15 мальовничих робіт, головним чином зображення рослин у стилі се-шен («писати натуру») — овочів, фруктів, квітів, сосен. У верхній частині альбомного листа художник поміщав віршований чи прозовий напис. Вірші Чжу Да важкі для розуміння через велику кількість метафор, алегорій, алюзій, напівнатяків. Можна лише здогадуватися про причини, з яких Чжу Да не говорив відкрито про свої думки та почуття. Можливо, оскільки країною правила династія Цін, він, навіть сховавшись за монастирськими стінами, продовжував побоюватися переслідувань з боку маньчжур, боявся за своє життя. Тому і не дозволяв собі вільно, як інші художники та поети, говорити про сокровенне, міг лише натякнути на свої тривоги та переживання, змушуючи читача самого «розшифровувати» вкладений поетом сенс.

До наших днів дійшло дуже мало ранніх творів Чжу Да, в більшості випадків це малюнки квітів та плодів, овочів та фруктів, садових та дикорослих рослин. Багато відомих представників течії «живопис художників-інтелектуалів» (веньжень-хуа) попередніх епох зверталися до цієї теми. Якщо порівняти «Гранат» пензля мінського художника Шень Чжоу (1427–1509) та «Гранат» з «Альбому у стилі се-шен пензля Чуаньці», то можна помітити, що ранній період творчості Чжу Да був періодом навчання у знаменитих художників минулого та копіювання їх стилю та прийомів. Навпаки, твори Чжу Да, які віднесені до пізнього періоду, демонструють його яскраву індивідуальність і творчу зухвалість.

Несамовитий чернець

Залишаючись у монастирі, Чжу Да сподівався, що практика чань-буддизму допоможе йому залікувати душевні рани, завдані падінням династії Мін та крахом держави. Але мученицький біль, що накопичувався у ньому роками, зрештою вирвався назовні. Розкріпачивши свідомість, Чжу Да знехтував усіма загальноприйнятими нормами і правилами, став поводитися ексцентрично і неприборкано, чим заслужив прізвисько «несамовитий художник-монах», що закріпилося за ним на століття. Саме в цей час Чжу Да переживав надзвичайний творчий підйом, створював шедевр за шедевром, випереджаючи на голову багатьох своїх сучасників. Усі видатні твори Бада-шаньжєня, які можна побачити в наші дні, написані в той період.

Останній відрізок життя Бада-Шаньжєнь провів на околицях Наньчана, жив у старому будинку під очеретяним дахом бідно та самотньо аж до самої смерті в 1705 р. Відомі три можливі місця поховання художника, але точне місцезнаходження його могили встановити вже не можливо.

Бада-Шаньжєнь. «Спляча качка».
Сувій, 91,4 × 50 см. Епоха Цін.
Музей провінції Гуандун

ГЛАВА 2.
ЗАКОТИВШИ ОЧІ ДО НЕБА,
? ПЕРЕЧИТИ ДОЛІ

Два олені біля сосни
(фрагмент сувої)

Пророцтво
у картині

1674 р., після традиційного свята Дуань*, 49-річний Чжу Да звернувся до свого друга Хуан Аньпіна з проханням написати його портрет на повний зріст. Чжу Да залишився дуже задоволений результатом і навіть зробив до картини власноручний напис «Портрет Гешаня».

Гешань — ще одне з численних прізвиськ і чернечих імен Чжу Да. Коли писали портрет, Чжу Да був монахом, але художник зобразив його у світському одязі: одягнений у простий полотняний халат, на ногах взуття із соломи, яке зазвичай носили селяни, на голові бамбуковий капелюх, що захищає від дощу і пекучого сонця. На портреті Чжу Да схожий на вченого чоловіка, який віддав перевагу усамітненому життю в бамбуковому гаї перед службовою кар’єрою.

До картини Чжу Да додав ще один напис: «Під дірявим капелюхом сховаю образ ченця, остаточно віддаюся від брами Будди!» Не дивно, що на портреті він зображений в одязі мирянина. А зроблений Чжу Да напис виявився пророчим.

* Свято Дуань (Фестиваль драконячих човнів) — «день двох п’ятірок», відзначають 5-го числа 5-го місяця. Цього дня заведено їсти цзунци — китайська страва з клейкого рису, загорнута в очеретяні або бамбукові листки і приготовлена на пару. — Приміт. пер.

Хуан Аньпін. «Портрет Гешаня». Сувій, 97 × 60,5 см. Епоха Цін. Будинок-музей Бада-шаньняня, м. Наньчан, провінція Цзянсі

Викличний підпис
«Віслюк»

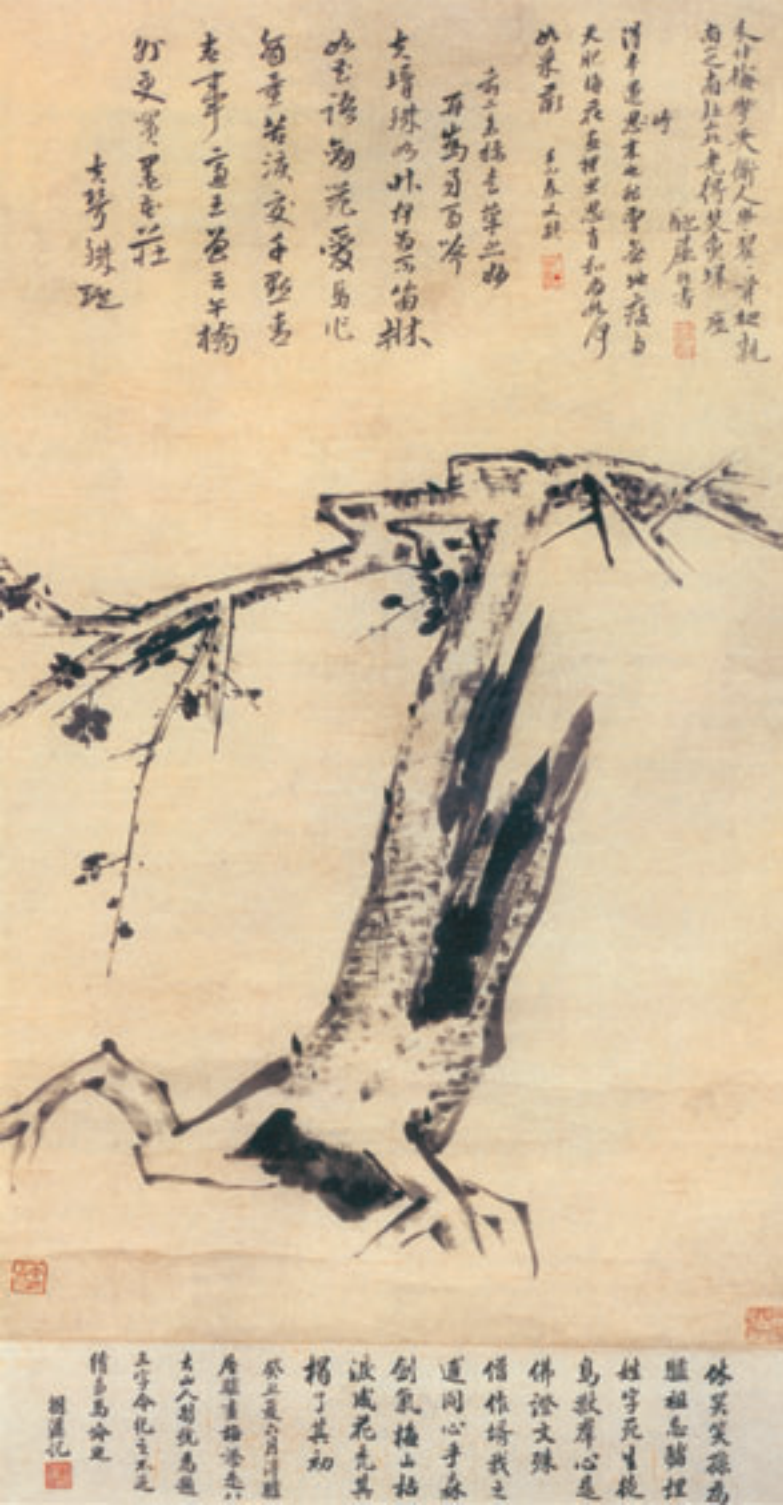
Непомітно минуло ще п’ять років. Чжу Да уже переступив п’ятдесятирічний рубіж, коли його запросили взяти участь у поетичному вечорі, що проходив у районі Ліньчуань провінції Цзянсі. Більшість присутніх склали місцеві чиновники-інтелектуали та творча еліта, але були й такі ж, як Чжу Да, люди зі сторони. У Ліньчуані митець провів майже рік, увесь час присвячував малярству та поезії, зрідка виїжджав на природу, щоби трохи розвіятися, мав умиротворений і цілком задоволений життям вигляд. І раптом, як грім серед ясного неба, з ним стався нервовий зрив. Ніхто з його оточення не знав, що спровокувало хворобу. Чжу Да то вибухав шаленим сміхом, то бився в риданнях, одного разу зірвав із себе халат і спалив його. В підсумку він пішки вирушив із Ліньчуані назад у Наньчан.

Шлях був неблизьким, майже п’ятдесят кілометрів, але Чжу Да, виявивши нелюдську силу волі, прибув до Наньчана. Проте повернення до рідного міста не вилікувало душу: не розуміючи, хто він і що робить, Чжу Да цілими днями безцільно блукав вулицями доти,

доки завдяки щасливому випадку його не зустрів племінник і не відвів його додому.

Чжу Да знадобилося кілька років, щоби відновити глузд. Під приводом того, що він давно покинув монастир, Чжу Да остаточно повернувся до мирського життя, став займатися живописом професійно. З того дня він перестав підписувати свої роботи чернечим ім’ям Чуаньці і придумав новий автограф, вкотре шокувавши сучасників — на картинах стояв підпис «Віслюк» («Люй»).

Схоже на те, що митець справді був несамовитий». **Давня** слива-мей» — найвідоміша з робіт, підписаних прізвиськом «Віслюк». На свитку зображений порожнистий стовбур старого дерева, яке багато побачило на своєму віку, чиє оголене коріння відчайдушно чіпляються за землю в нерівній сутичці за життя. Можливо, через образ дерева, наполовину вирваного із землі, художник висловив свою скорботу щодо загиблої Мінської імперії та втраченому становищу у суспільстві.

Бада-Шаньжень. «Давня слива-мей». Сувій. 96 × 55 см. Епоха Цін. Музей Гугун, Пекін

У гордій самоті

Після повернення в Наньчан Чжу Да облаштувався на околиці міста, жив у старому будинку, відкритому дощам та вітрам, у бідності та в самоті. Але що означали всі ці труднощі у порівнянні з тяжким болем за втраченим минулим і майбутнім, яке не відбулося? Нестерпні муки, що переповнювали душу, не знаходили виходу, він нікому не міг виповісти свою муку. Що робити, якщо заборонено говорити? Єдиний вихід — поринути у мовчанку. Він написав на аркуші паперу величезний ієрогліф, який означає «німий» і приклеїв на дверях будинку. Відмовою із кимось розмовляти Чжу Да заявляв про своє невдоволення станом справ у країні, виражав свій протест. Добровільне мовчання здавалося найправильнішим вибором у його ситуації.

Скільки б невдоволення не таїв художник у душі, саме стільки ж невдоволення являли світові його картини. Зображені Чжу Да птахи та риби мають вигляд скривджених та впертих, закриваючи очі до неба, вони зневажливо дивляться на навколишній світ. Картини Чжу Да часто викликають у глядача відчуття холоду, почуття відчуженості. Птах, курча, дерево, лотос завжди в гордій самотності, ніби в усьому всесвіті не залишилося нічого, на що можна покластися. Але ця самотність аж ніяк не демонстрація слабкості, яка волає до співчуття, а непохитна позиція бунтаря-одинака — нехай навіть я залишуся один у всьому світі, я все одно не схилю голову перед долею.

Бада-Шаньжень. «Самотній птах». Сувій, 102 × 38 см. Епоха Цін. Музей провінції Юньнань

Бада-Шаньжень. «Перепілки». Аркуш з альбому «Гори та води, квіти та птахи». 37,8 × 31,5 см. Епоха Цін. Шанхайський музей

Бада-Шаньжень. «Кролик». Аркуш з альбому «Різні малюнки». 23,3 × 26,3 см. Епоха Цін. Музей Гугун, Пекін

Бада-Шаньжень. Без назви. Аркуш з альбому «Квіти та птахи, риби та комахи». 25,5 × 23 см.
Епоха Цін. Художня галерея Фріра, Вашингтон, США

Бада-Шаньжень. Без назви. Аркуш з альбому «Квіти та птахи, риби та комахи». 25,5 × 23 см.
Епоха Цін. Художня галерея Фріра, Вашингтон, США

Квіти на річці

«Квіти на річці» — один із живописних шедеврів Чжу Да, який він написав у віці 72 років на прохання друга. Довжина сувою досягає майже 13 метрів, що є рідкістю для пізнього періоду творчості художника. Більшість робіт Чжу Да мають формат альбомного листа і, як правило, є плодом спонтанного творчого імпульсу. Бо ж над сувоєм «Квіти на річці» він працював майже чотири місяці, очевидно, що ця картина дуже багато значила для художника.

Довгий горизонтальний сувій складений зі сцен із зображеннями лотоса, образ якого автор використовує як засіб висловлювання свого внутрішнього «я» та ставлення до зовнішнього світу. У Китаї лотос традиційно вважається найулюбленішою квіткою людей культури (веньжень). Виростаючи з брудного мулу, квітка лотоса напрочуд чис-

та, тому з нею порівнюють високоморальну людину, до якої не пристає ніякий бруд.

У назві картини — явна алюзія на легендарну фігуру Хешан-гуна, який, як прийнято вважати, зумів досягнути Дао. Хешан-гун був першим тлумачем стародавнього канону даосизму «Дао Де цзін» («Канон Шляху та Блага»), його ім'я дослівно означає «Правитель з річкового берега». Відповідно з переказом, найулюбленішою квіткою Хешан-гуна був цнотливий лотос.

Художні образи у Чжу Да безпосередньо пов'язані з його особистісними якостями характеру, сюжети нерідко автобіографічні. Картина «Квіти на річці» не є винятком. Зображуючи народження, розквіт і в'янення лотоса, художник описує власне життя...

Бада-Шаньжень. «Пара диких птахів на лотосовому ставку». Сувій. 168,9 × 91,5 см. Епоха Цін. Люйшунський міський музей

Бада-Шаньжень. «Квіти на річці». Сувій. 47 × 1292,5 см. Епоха Цін. Тяньцзіньський музей

Сюжетне оповідання відкривається зображенням лотоса, який розпускається, який ніби ширяє в повітрі. Міцне пряме стебло, пружний бутон, соковитий лист — алегоричний портрет автора, коли, сповнений надій на блискуче майбутнє, він робив перші кроки на життєвому шляху. Розвиваючи тему, художник зображує кілька молодих квітучих лотосів, їх велике блискуче листя, на якому грають сонячні відблиски, ряску, яка ковзає на воді. Річковий пейзаж відтворює атмосферу спекотного літнього дня, яскравого і радісного.

Але тут же дія переноситься до підніжжя кам'янистого обриву над річкою. Хоча лотоси ще сповнені життєвої сили, стебла вже скриви-

лися, а квітам немов доводиться протискувати голівки між дуже масивними каменями. Це образ автора в юності, коли загибель династії Мін змусила його відмовитися від надій та прагнень **та** підкоритися зовнішнім обставинам.

У наступній сцені пейзаж стає похмурішим і сумнішим: нерівне русло річки, сухе дерево, що схилилося до води, камені, які високо виступають над водою, сплутана трава і зів'ялі лотоси, що завершують свій життєвий цикл. Почуття безвихідності та спустошення, яке породжує картина природи, досягає кульмінації в завершальній частині сувою. Тут головними дійовими особами стають оголені схи-

ли обриву та нагромодження каменів, квіти і листя лотосів безслідно зникли, від колишньої буйної зелені залишилися лише рідкісні пучки трави, розпатлані дикі орхідеї, листя бамбука. Зображуючи безлюдний і безмовний пейзаж, художник ніби пророкує фінал власного життя.

Більша частина складного, тривожного життєвого шляху вже **пройдена**, залишилося пройти завершальний відрізок. Але якщо вдалося, як лотос, що виріс із бруду, все життя зберігати свою чистоту, то значить, життя пройшло даремно.

ГЛАВА 3.
ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ
ХУДОЖНИКА

Бада-Шаньжень. «Лотос». Аркуш з альбому «Гори та води, квіти та птахи». 37,8 × 31,5 см. Епоха Цін. Шанхайський музей

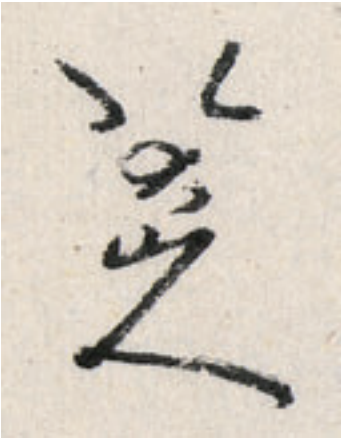
Чи то сміється,
чи плаче

Чжу Да вигадував собі не тільки незвичайні прізвиська, а й оригінальні підписи, які ставив на картинах замість справжнього імені. Наприклад, у період, коли він відійшов від суспільства, відмовлявся говорити і спілкувався лише за допомогою пензля, він часто підписував свої роботи фразою з чотирьох ієрогліфів «Ге Сянжу чи». Ієрогліф «Ге» означав самого художника, а «Сянжу чи» — державного діяча і поета епохи Хань Сіма Сянжу (II ст. до н.е.), який заїкався. Існує версія, що зверненням до імені мудрого чоловіка давнини Бада-Шаньжень пояснював причину, чому він вдавав глухонімого.

З шістдесятирічного віку Чжу Да почав підписувати картини псевдонімом Бада-Шаньжень. Вертикальний запис прізвиська виконаний таким чином, що чотири ієрогліфи зливаються у два знаки-символи. Перші два ієрогліфи («вісім» — ба і «значний, великий» — так) зливаються в знак, схожий одночасно на ієрогліф «сміятися» та на ієрогліф «плакати»; інші два («гора» — шань і «людина» — жень) — на знак, схожий на ієрогліф зі значенням «той, котрий». Таким чином, підпис читається як «Людина, яка чи то сміється, чи плаче». Можна допустити, що художник у цьому підписі висловив своє почуття безсилля вплинути на долю рідної країни.

Зразок підпису «Ге Сянжу чи»

Пейзаж, який руйнує рамки пейзажу

Окрім камерного живопису у жанрі «квіти та птахи» (хуа-няо), який включає тему «риби та комахи», Бада-шаньжень також писав твори у жанрі «гори та води» (шань-шуй) — пейзажу. Китайський пейзажний живопис пройшов довгий шлях свого розвитку. Його ставлять на перше місце серед решти жанрів. Китайці з почуттям особливого благоговіння ставляться до пейзажів «гір і вод» і навіть навчаються мистецтву їх споглядати. Це не дивно: той, хто споглядає краєвид, і той, хто пише краєвид пензлем, разом творять його силою уяви, спілкування з природою однаково дарує їм обом душевний спокій.

Спираючись на традиції, закладені великими майстрами попередніх епох, Бада-шаньжень привніс у пейзажний живопис

власні свіжі ідеї. Наприклад, він навмисне зруйнував відчуття цілісності природи шляхом усунення частини ландшафту до самого краю картини або навіть **виносу** за межі краєвиду. Цим художнім жестом Чжу Да вказував на те, що він теж був відсунутий на узбіччя життя. Нерідко краєвиди Бада-шаньжєня є алегоричним зображенням його гірких роздумів про долю рідної країни, якою править іноземна (маньчжурська) династія. В одному з його віршів є такі рядки: «Туші небагато, але багато сліз, адже гори і ріки рідні, як і раніше». У пейзажному живописі Бада-Шаньжень розкриває свою душу, показує всю силу і глибину особистісних переживань.

ЗРОБИ САМ: ВІДБИТОК НА ПАПЕРІ

Учимося техніці відбитку поглибленого малюнка на папері

1

Нам знадобляться матеріали: лист пінополістиролу (товстий), твердий простий олівець, гумка, білий ватман або картон, пензель для гуаші, чорна гуаш, горня для промивання пензля.

3

Пензликом для гуаші наносимо фарбу на малюнок риби, витиснутий на пінополістиролі. При нанесенні фарби звертаємо увагу на варіювання «темного та світлого». Не забуваємо про «біле» — деякі місця залишаємо не зафарбованими.

2

Вибираємо вподобаний малюнок Бада-шаньжєня, копіюємо, олівцем «видавлюємо» малюнок на аркуші пінополістиролу. Як приклад, ми вибрали зображення риби.

4

На підготовлений білий ватман укладаємо пінополістирол з нанесеною фарбою (кліше), щільно притискаємо долонями.

5

Обережно знімаємо кліше, на ватмані повинен продрукуватися малюнок риби. Якщо відбиток вийшов блідим, повторюємо «крок 2» та «крок 3». За допомогою відтиску з кліше ми отримуємо ефект малюнка тушшю.

6

Малюнок готовий!

(Автори розділу «Зроби сам» — художники і дизайнери пекінської дитячої творчої студії «Основи художньої освіти» Юань Цін, Цзі Шусянь, Цзян Ядун)

Сюй Юньюнь

«ОДИН ІЗ ВОСЬМИ
ДИВАКІВ ІЗ ЯНЧЖОУ» І

ЧЖЕН БАНЬЦЯО

Переклад Н. Демідо

ЗМІСТ

ГЛАВА 1
КОРОТКИЙ
ЖИТТЕПИС 120

Чжени з Дощатого мосту	121
Великі устремління скромного повітового чиновника	122
«Вчепитися в скелю Ціншань і не послаблювати хватку»	124
Колючки та орхідеї	125

ГЛАВА 3.
ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТУ
ХУДОЖНИКА 136

Важко знайти дурість	136
Розцінки Баньцяо	138
Продавати картини в Янчжоу, провести старість разом з майстром Лі	140

ГЛАВА 2.
ДИВАЦТВА 128

«Не мати готового бамбука у душі»	128
Захоплюватися потворними каменями	130
Складати невігядливі, лаконічні вірші	132
Мостити вулицю розмаїтим камінням	134

ЗРОБИ САМ:
ПЕЧАТЬ
НА ТРАФАРЕТІ 142

За часів династії Цін (1644–1911) місто Янчжоу процвітало. Багаті торговці їздили всією країною, багато чого побачили, багато про що дізналися, і всі як один стали пристрасними колекціонерами творів мистецтва. Не дивно, що в Янчжоу з усіх кінців Піднебесної збиралися талановиті каліграфи та живописці, їх роботи вражали «дивовинним», самобутнім стилем. Найбільш оригінальними вважалися вісім художників, згодом їх прозвали «Вісім диваків із Янчжоу». Найколотитнішим і впливовим у цій «вісімці диваків» був Чжен Баньцяо.

Чжени з Дощатого мосту

Чжен Баньцяо — псевдонім художника, його справжнє ім'я — Чжен Се. Він народився 1693 р. в Сінхуа, що у провінції Цзянсу. Варто сказати, що в Сінхуа проживало відразу три сімейства з прізвищем Чжен. Члени одного з них займалися ковальською справою, їх називали Залізними Чженами. Інші торгували цукром, їх кликали Цукровими Чженами. Третє сімейство, будинок якого стояв біля містка, називали Чженами з Дощатого мосту, китайською мовою Баньця Чжен. Згодом митець взяв собі псевдонім Бань-цяо, який своєю популярністю за-тьмарив справжнє ім'я.

Сімейство Чженів з Дощатого мосту влаштувалося на Сінхуа в часи династії Мін (1368-1644), до народження Чжен Баньця отут жило тринадцять поколінь його предків. Хоча в роду не було багатих і знатних, але у колишні віки сімейство не бідувало. Серед предків Чжен Баньцяо були і сюцаї, тобто ті, що здали іспит першого рівня на вчений ступінь, і навіть дрібні чиновники, які перебували на державній службі. Але Чжен Баньцяо не пощастило: він народився, коли сім'я розорилася. Єдиним доходом сім'ї був скромний учительський зарібок батька — Чжен Ліяня. Трирічною дитиною Чжен Баньцяо залишився без матері. Батькові довелося найняти для сина няню, просту жінку з роду Фей, а його навчанням займатися самому разом із дідом хлопчика по материнській лінії — Ван Івенем.

Стараннями батька та діда Чжен Баньцяо з раннього дитинства студював класичну поезію і конфуціанські канони. Як і всі освічені люди того часу, він плекав надію успішно витримати столичний іспит на вчений ступінь, отримати високу посаду чиновника та присвятити свій талант служінню Піднебесної.

Є Яньлань. «Портрет Чжен Баньцяо». Епоха Цін.
Місцезнаходження невідоме

Великі устремління
скромного повітового
чиновника

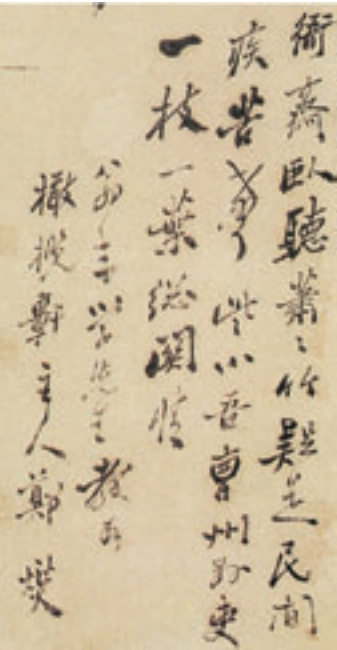

Однак шлях до успішної кар’єри чиновника виявився довгим і важким. Лише до п’ятдесяти років Чжен Баньцяо вдалося отримати призначення на посаду начальника повіту у провінції Шаньдун. За обов’язком служби главі повіту також доводилося займатися і суддівськими справами.

Довірений турботам Чжен Баньцяо повіт буквально переслідувала низка стихійних лих — то посуха, то повінь, то епідемія. На додаток до природних катастроф безліч неприємностей Чжен Баньцяо творила місцева знати — «вчені мужі, підперезані чиновницькими поясами» та власники багатих домогосподарств, які всіляко перешкоджали діяльності новоспеченого глави повіту. Однак серед простого люду Чжен Баньцяо мав повагу, історії про справедливі справи начальника повіти передавалися з покоління до покоління і дійшли до наших днів. Ось що розповідає найвідоміша історія.

Якось слуги місцевого багатія з привілейованого вченого стану перевернули прилавок вуличного торговця та знищили весь товар. Під час розгляду справи кривдники звалили вину на кам’яну тумбу перед воротами будинку, заявивши, що вони тут ні до чого. Чжен Баньцяо одразу здогадався, хто влаштував інцидент, тому із серйозним виглядом почав допитувати кам’яну тумбу. Зрозуміло, що йому ніхто не відповів. Напустивши на себе гнівного вигляду, Чжен Баньцяо наказав поліцейським взяти «кривдника» під варту та покарати сорока ударами бамбукових палиць. Почувши вирок, слуги розреготалися: «Це ж кам’яна тумба, а не жива людина, у неї немає ні ніг, ні рота, як вона могла відповісти? Чжен Баньцяо грізно крикнув на них: «Якщо вам відомо, що у кам’яної тумби немає ні рота, ні ніг, то яким чином вона могла стусаном ноги перекинути прилавок вуличного торговця? Після чого наказав покарати кожного кривдника сорока ударами палиць. З того дня ніхто з місцевої знаті більше не наважувався чинити підступи начальнику повіту.

Розповідають, що одного разу начальник Чжен Баньцяо попросив написати йому картину. Художник блискуче володів жанром «живопис бамбука», тому намалював бамбук та доповнив картину віршами свого твору: «За вікном сумно шепоче бамбук, наче бідняк скаржиться на гірку долю. Хоч можливості чиновника малі, навіть малими справами можна чинити милосердя простому народу». Щира турбота Чжен Баньцяо про простих людей зробила його найзнаменитішим серед художників гурту «Вісім диваків із Янчжоу».

«У службовому кабінеті
чую [голос] бамбука»

Чжен Баньцяо. «У службовому кабінеті
чую [голос] бамбука». Сувій. 187 × 97 см.
Епоха Цін. Будинок-музей Сюй Бейхуна

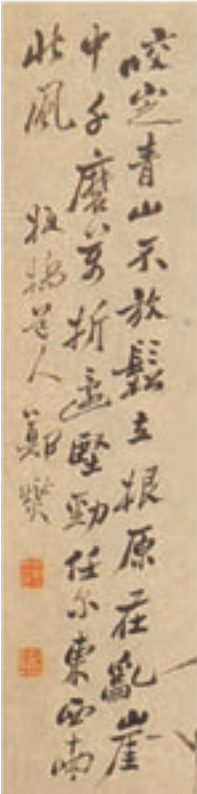
«Вчепитися в скелю Ціншань і не послаблювати хватку»

Чжен Баньцяо чесно виконував обов’язок чиновника, здобув лубов простих людей, але через інтриги та наклепи місцевої знаті та багатіїв так і не зміг просунутися службовою драбиною. Через десять років Чжен Баньцяо зрозумів марність своїх зусиль, гірко розчарувався у кар’єрі чиновника та подав у відставку. Залишок життя Чжен Баньцяо провів в Сінхуа та Янчжоу. Він спілкувався з друзями-художниками, разом з ними оспівував гармонію віршів та вина, черпав у цих зустрічах натхнення та радість буття. У віці 72 років Чжен Баньцяо покинув тлінний світ.

Чжен Баньцяо все життя писав бамбук, орхідеї та каміння. На переконання художника, їм притаманні риси благородного характеру — «чистота, аромат, твердість». На його знаменитому сувої «Бамбук і камінь» зображено бамбук, що росте в ущелині між каменями, прямі тонкі стволи тягнуться вертикально вгору. Ідею картини, яка здається простою і нехитрою, розкриває віршований напис у верхньому кутку: «Вчепився в скелю Ціншань і не послаблює хватку, укорінившись міцно в тріщині кам’яного схилу. Численні випробування роблять більш стійким, його не зламати жодним вітром». Наступні покоління найчастіше зверталися до цього вірша, оскільки бамбук символізує спрямованість твердих характером і сильних духом людей культури (вєньжень) до шляхетства та моральної чистоти.

Чжен Баньцяо.
«Бамбук та камінь».
Сувій. 231,7 × 58 см.
Художній музей
Яньхуан, Пекін

Віршований напис
до картини
«Бамбук та камінь»

Колючки та орхідеї

Чжен Баньцяо. «Колючки та орхідеї». Фрагмент сувої.
Епоха Цін. Нанкінський музей

Улюбленими квітами Чжен Баньцяо були орхідеї, особливо ті, що ростуть у гірських ущелинах. Як говорив художник, орхідеї за своєю природою належать до гірських рослин, ростуть серед смарагдових гір і вод, ні з ким не змагаються яскравою красою, не звертаючи уваги на зовнішній шум та суєту, вони ховаються у відокремленому куточку, безмовно і безтурботно витрачаючи скромний аромат. На своїх картинах Чжен Баньцяо часто зображував орхідеї разом з колючкою, класичним прикладом служить довгий горизонтальний сувій «Колючки та орхідеї». На сувої зображено кілька орхідей та колючок, які ростуть в ущелинах між камінням. Стебла і листя переплітаються довільно, але не хаотично. У композиції гармонійно розподіляються порожнечі (біле) і заповнені місця (чорне) за рахунок пропорційного співвідношення розрідженого та згущеного, продуманого чергування ліній, виконаних густою та блідою тушшю. Проста монохромна туш підкреслює чисту та благородну натуру орхідеї. Як говорив Чжен Баньцяо, орхідея лише виглядає ніжною та слабкою, насправді це дуже витривала рослина. У написі до картини художник порівнює орхідею з благородним чоловіком (цзюньцзи), а чортополох — з негідною людиною, наголошуючи, що «високе» і «низьке» існують у єдності, і лише той, хто до всього ставиться без упередження, може називатися шляхетною людиною. У цьому написі художник висловив власні життєві принципи та погляди на суспільство.

ГЛАВА 2.
ДИВАЦТВА

«Не мати готового бамбука в душі»

Ні для кого не секрет, що Чжен Баньцяо входив у творчу групу «Вісім диваків з Янчжоу», але в чому, по суті, були дивацтва художника? У Китаї популярна ідіома «мати готовий бамбук у душі». Авторство цієї фрази приписують великому сунському художнику Вень Туну (1019-1079). За його словами, перед тим як писати бамбук, у серці художника обов’язково має дозріти його образ, тільки тоді можна братися за китицю. Згодом фраза стала крилатою, як образне вираження «приступаючи до важливої справи, май готовий план у голові». Чжен Баньцяо, навпаки, висунув принцип «не мати готового бамбука в душі», чим одразу ж привернув до себе увагу.

Чжен Баньцяо. «Бамбук, намальований тушшю». Сувій. 134 × 64,5 см. Епоха Цін. Музей провінції Аньхой

Мальовничий сувій Чжен Баньцяо «Бамбук, намальований тушшю» містить коментар: «Поки що приступиш до картини, в душі не з’явиться [місця] для бамбука, коли картина готова, в душі не залишиться [місця] для бамбука». Художник також сформулював для «живопису бамбука» правило «трьох кроків»: «Перший — уважно спостерігати за об’єктом зображення, те, що ти бачиш, і є «бамбук в очах». Другий крок — повністю «переварити», осмислити побачене, створений в умі образ і є «бамбук у душі». Нарешті, третій крок — власне процес творчості. Бамбук, побачений очима, і образ бамбука, зображений у душі, треба відтворити за допомогою техніки малювання та виразних засобів, створений на папері образ і є «бамбук у руці». Цей бамбук — не копія того, що створила природа, а зовсім нове творіння мистецтва». Як приклад Чжен Баньцяо наводив великого танського живописця Хань Ганя (бл. 706 — 783), який писав коней. За словами Чжен Баньцяо, вчителями Хань Ганя були сотні тисяч коней, а його вчителями — десять тисяч бамбуків на задньому дворі. Не важливо, чи має художник готовий план в голові чи ні, головним учителем кожен вважає природу, саме таку думку вкладають китайські художники у фразу «вчитися у Майстра».

Вень Тун. «Бамбук, [намальований] тушшю». Сувій. 131,6 × 105,4 см. Період Північна Сун. Музей Гугун, Тайбей

Захоплюватися потворними каменями

Погляди Чжен Баньцяо на поезію, живопис, чиновницьку службу зазнали глибокого впливу ідей великого сунського літератора, художника та державного діяча Су Ші (Су Дунпо, 1039-1101). Зокрема, в «живописі каменів» Чжен Баньцяо з усією очевидністю слідував концепції, яку сформулював Су Ші «потворні, але прекрасні». Як і Су Ші, він бачив красу каменю в розмаїтті його вад. Чжен Баньцяо часто простою тонкою лінією малював контур твердого гірського каменю, його гострі кути та краї, майстерно передаючи грубий, але виразний вигляд. І, навпаки, на його картинах дуже рідко можна побачити вишукано химерні камені із озера Тайху, яких шанували в імператорських палацах і парках.

До Чжен Баньцяо більшість художників відводили каменю другорядну роль композиції картини. Саме Чжен Баньцяо зробив камені і скелі центральним об'єктом зображення, назначив на головну роль, наділив неживий предмет індивіду-ним характером, наповнив життєвим духом.

На сувої «Кам'яний стовп» вертикальна скеля своїм піком пронизує хмари. З вірша на сувої ми дізнаємося, що Чжень Баньцяо звернувся до образу незламної скелі, щоб висловити своє захоплення кришталевою чесністю та прямою характеру поета часів династії Східна Цзінь (317-420) Тао Юаньміна. Великий поет ніколи не поступався принципами заради нікчемної вигоди, такі ж високі вимоги висунув до себе і Чжен Баньцяо.

Чжен Баньцяо. «Кам'яний стовп». Сувій. 160,1 × 51,5 см. Епоха Цін. Нанкінський музей

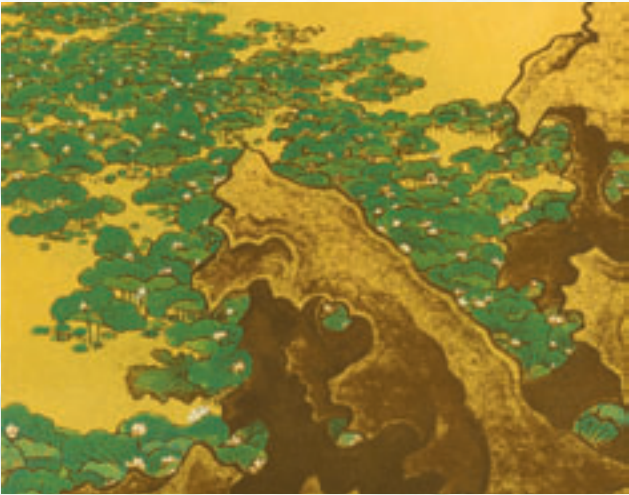

Бада-Шаньжень. «Камінь-кішка». Фрагмент сувої. Епоха Цін. Музей Гугун, Пекін

Хун Жень. «Гори та води». Альбомний лист. Епоха Цін. Шанхайський музей

Одні й ті ж самі предмети і явища кожен художник зображує по-своєму. На картинах, представлених на цій сторінці, ми бачимо різні камені, які відрізняються друг від друга не лише формою, але й своїм характером. У кожному художньому образі відбивається особистість автора, його індивідуальне бачення.

Жень Сюн. «Десять тисяч зелених лотосів». Фрагмент. Аркуш із альбому «Десять тисяч картин». Епоха Цін. Музей Гугун, Пекін

Хуа Не. «Півонія, бамбук та камінь». Фрагмент. Епоха Цін. Тяньцзіньський музей

Складати невігадливі, лаконічні вірші

Чжен Баньцяо часто доповнював мальовниче зображення власним віршем. Віршований текст гармонійно поєднується з простим, лаконічним малюнком, глибше розкриває ідею твору. Віршований напис до цієї картини покликаний спонукати юне покоління вдосконалюватися у навчанні.

Чжен Баньцяо. «Орхідея, бамбук, хризантема». Сувій. 116 × 55 см. Епоха Цін. Музей м. Цзінань

Ми вже познайомилися з живописом Чжен Баньцяо, настав час поговорити про його поетичну творчість.

Не буде перебільшенням сказати, що практично всі культурні люди (веньжень) того часу на дозвіллі захоплювалися складанням віршів, але здебільшого у своїх віршах вони або зливали тугу і смуток, або прославляли подвиги та чесноти, вірші не вражали ні витонченістю мови, ні новизною ідеї. Проте Чжен Баньцяо і в поезії не наслідував віяння часу, віддаючи перевагу власному шляху, за що його знову називали «оригіналом». Які ж вірші він писав?

У віці восьми-дев'яти років Чжен Баньцяо вже жваво писав вірші і тексти парних написів, а в п'ятнадцять почав відточувати майстерність у віршах — ліричному жанрі романсу, прийшовши в літературу з народної поезії. Його наставником був місцевий поет та каліграф, поважний вчитель Лу Чжун'юань. На долю колись поважної, благополучної сім'ї Лу в епоху Цін випало багато поневірянь. Відмовившись від кар'єри чиновника, вчитель Лу жив дуже скромно, але мав репутацією глибоко розвиненої, талановитої та принципової людини. У своїх віршах пан Лу зображував добре знайомі йому пейзажі та картини побуту Цзянані — краї Південноріччя. Невігадливі рядки, наповнені хвилюючим диханням життя, здатні торкнутися найтонших струн душі людини. Один із віршів із циклу «Згадую Цзяннань» Лу Чжун'юань присвятив традиційному Дню поминання предків: «Свято Цінмін*, але холод пробирає, зовсім як напровесні. Ластівки прилетіли раніше, ніж звичайно, а груша пізніше зацвіла, ніж минулого року. Закрито двері, повітря прошите тонкими нитками дощу». Вірш написано простою мовою, легко запам'ятовується, коли читаєш вголос, здається, що відчуваєш мерзлякувату прохолоду дощу, яка пробирається під одяг.

* Свято Цінмін — День поминання предків, Свято чистого світла, відзначається на 15-й день після весняного рівнодення 4 або 5 квітня. — Приміт. пер.

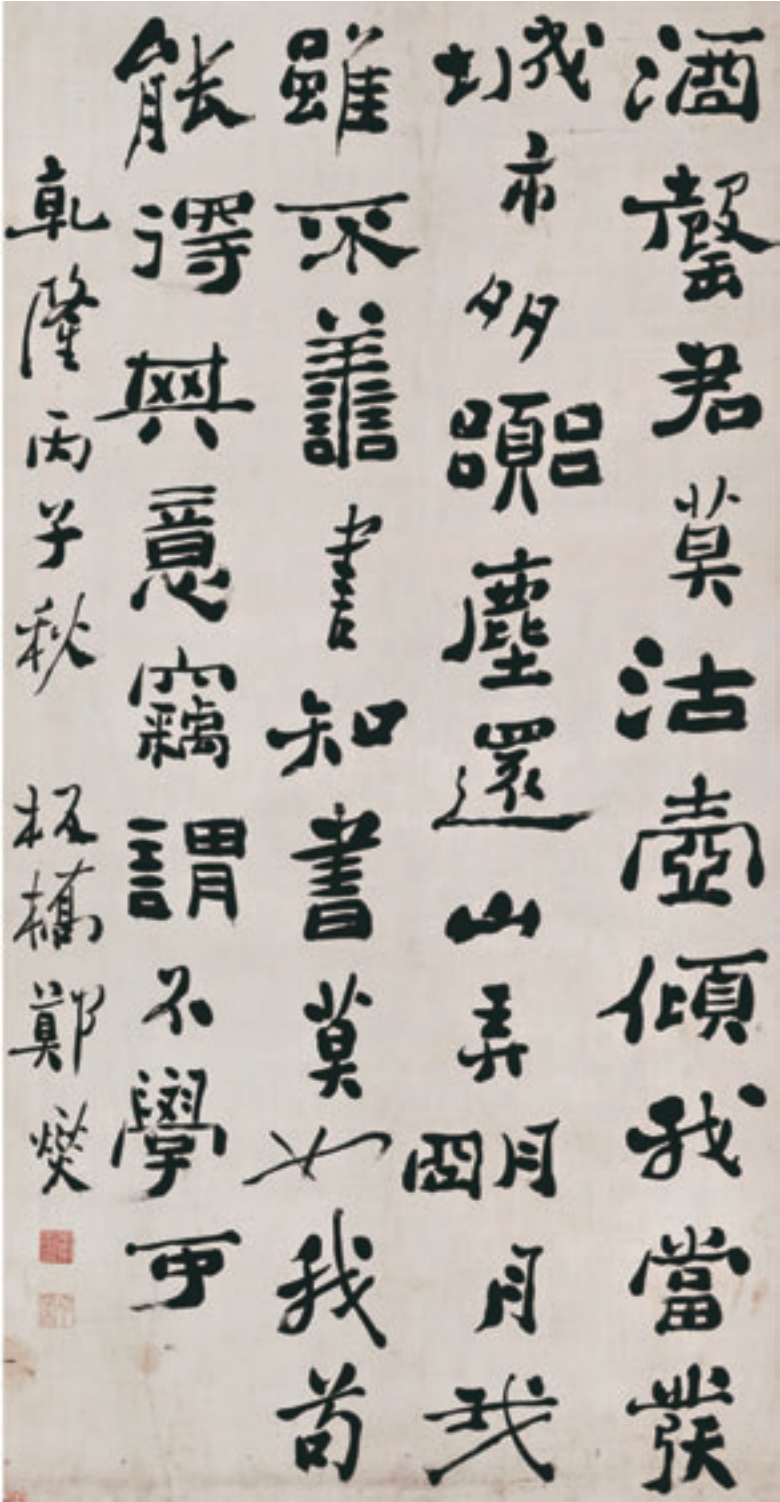
Чжен Баньцяо високо шанував вчителя Лу, навіть намагався наслідувати його у своїх віршах. Вони, як і лірика Лу, підкуповують своєю проникливістю та правдою життя. Наслідуючи вчителя, Чжен Баньцяо теж написав цикл «Згадуючи Цзяннань», присвятивши один із віршів традиційному святу — Фестивалю драконячих човнів: «Свято

Дуанью**, де кожен зайнятий тим, що насолоджує свого рота. З трикутних боків ароматних цзунци вже знято зелені обгортки, в горнятку налитий міцний жовтий чай, на двох блюдцях сяє білий заморський цукор». Гарячий чай, ароматні цзунци — прості речі, здатні скрасити безрадісне життя і подарувати відчуття непідробного щастя.

** Свято Дуанью (Фестиваль човнів дракона) — «день двох п'ятірок», відзначається 5-го числа 5-го місяця. Цього дня прийнято їсти цзунци — китайська страва з клейкого рису, загорнута в очеретяні або бамбукові листки і приготована на пару. — Приміт. пер.

Мостити вулицю
розмаїтим камінням

Чжен Баньцяо називали «тричі досконалим» — у поезії, живописі та каліграфії. У попередніх розділах ми вже по-знайомилися з його картинами та віршами, тепер давайте поговоримо про каліграфію Баньцяо, яка відрізняється ще більшою оригінальністю, ніж художня манера у живописі. Інтерес до каліграфії у Баньцяо виник ще в юності. Він багато і вперто працював над почерком, старанно копіюючи почерки великих майстрів. Розповідають, що якось він настільки попоринув у вивчення композиції ієрогліфа, що машинально продовжував «прописувати» його на спині дружини. Невдоволена дружина дорікнула чоловікові: «Твоя спина належить тобі, а моя мені, чого ти на мій спині ієрогліфи пишеш? Випадкова фраза змусила Чжен Баньцяо усвідомити, що він не може вічно копіювати почерки інших каліграфів, йому потрібно виробляти свою індивідуальну манеру, протоптувати власну стежку, лише тоді він стане справжнім майстром. Взявши за основу «ділове письмо» лишу, винайдене більше двох тисячоліть тому, Чжен Баньцяо поєднав його з характерними рисами інших традиційних почерків, створивши власний новаторський стиль.

Чжен Баньцяо. «П’ятислівні вірші». Сувій. 141 × 72 см. Епоха Цін. Музей провінції Ляонін

Чжен Баньцяо також збагатив техніку каліграфічного письма художніми засобами, запозиченими з живопису. У каліграфічному письмі він широко використовував гіперболізацію, вільно варіював розмір ієрогліфа, довжину та товщину рис, дистанції між стовпцями. Видима хаотичність у дійсності була результатом продуманої еклектики, всі елементи і композиція загалом підпорядковувалися єдиному внутрішньому ритму. Творча манера Чжен Баньцяо цікава змішуванням різних почерків, не випадково його роботи називали «щербатою бруківкою» або «вулицею, вимощеною розмаїтим камінням». Як точно і образно сказано! У своїх картинах Чжен Баньцяо органічно поєднував живопис і каліграфію, міг розташувати ієрогліфи між гілками бамбука, між квітами та листям дикої орхідеї, надаючи їм яскравості та пишності. На мальовничому сувої «Бамбук та камінь. Наслідуючи Вень Туна» Чжен Баньцяо «вимостив» ієрогліфами схил скали, що надає картині дещо жартівливого характеру.

Чжен Баньцяо. «Бамбук та камінь. Наслідуючи Вень Туна». Сувій. 208,1 × 107 см. Епоха Цін. Музей Гугун, Пекін

Важко знайти
дурість

Чжен Баньцяо. «Важко знайти дурість». Відбиток.
Епоха Цін. Музей м. Вейфан

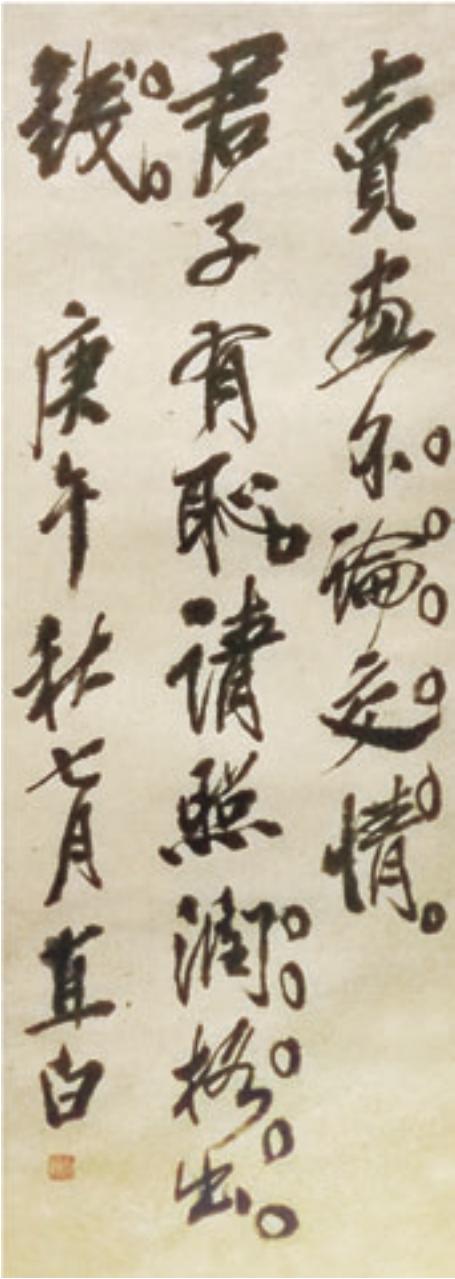
Розповідають, що Чжен Баньцяо під час свого перебування начальником повіту в Шаньдуні вирушив якось у гори на прогулянку і заночував у хатині старого. Гість та господар провели вечір за дружньою бесідою. Старий назвався простолюдином, сказав, що живе у глухому селі, що життя його просте і дурне. У хатині виявилася тушечниця значних розмірів, користуючись моментом, старий попросив Чжен Баньцяо зробити на ній напис тушшю, щоби потім вирізати ієрогліфи і зберегти на згадку про їхню зустріч. Чжен Баньцяо охоче погодився, взяв пензель та крупно написав: «Важко знайти дурість», після чого приклав особисту печатку.

На печаті було вирізано: «Сюцай при Кансі, цзюйжень при Юнчжені, цзинші при Цяньлуні». Короткий текст вмістив у собі основні віхи службової кар’єри Чжен Баньцяо — три вчені ступені, отримані за роки правління трьох імператорів Цінської династії. Тушочниця була надто великою для короткого напису з чотирьох ієрогліфів, і Чжен Баньцяо запропонував старому дописати кілька слів. Закінчивши напис, старий приклав свою печатку, на якій було вирізано: «Перший на місцевих іспитах, другий на окружних іспитах, третій на імператорських іспитах».

Вражений до глибини душі Чжен Баньцяо тільки тут зрозумів, що цей старий колись у минулому успішно здав імператорський іспит на вищий вчений ступінь, що відкриває шлях до вершини чиновницької кар’єри, але зараз живе усамітно в глушині, ховаючи від усіх своє справжнє ім’я. У захопленні Чжен Баньцяо знову схопив пензля: «Мудрість знайти важко, так само важко знайти і дурість, але ще важче мудрість перетворити на дурість. Тому відклади пензля убік, відступи на крок, тоді серце набуде спокою і не буде надіятись на майбутню винагороду». Переглянувшись, старий і Чжен Баньцяо дружно засміялися.

«Дурність», про яку говорив Чжен Баньцяо, не ущербність розуму або недолік розуму, навпаки, це велика мудрість, яка відкриється лише тому, хто прозріває увесь всесвіт. Як тільки про напис пішла чутка, відразу знайшлося безліч охочих зняти відбиток або вирізати ієрогліфи на своїй печаті. Завдяки популярності напису ім’я Чжен Баньцяо стало у всіх на слуху.

Одне зі знаменитих звернень на дверях дому Ці Байші

Відомість Чжен Баньцяо зробила його роботи затребуваними, поріг будинку художника оббивали натовпи багатих замовників. Але Баньцяо не хотів мати справи з продажними чиновниками, які проміняли гуманність на багатство, або зі скупими багачами, що прикидалися поціновувачами мистецтва.

Кажуть, що один раз Чжен Баньцяо не встояв перед наполегливістю багатого поміщика і скріпивши серце погодився намалювати для нього сувій. Поміщик приніс рулон білого шовку і зажадав, щоби художник використав для сувої матеріал цілком. Чжен Баньцяо не сперечався, мовчки взяв обумовлений гонорар. У призначений день поміщик прийшов забирати картину. Розгорнув сувій і остовпів: у нижньому лівому кутку картини художник намалював фігурку людини, в її кулаці була затиснута довга нитка, яка виходила знизу вгору навскіс прямо в небо. Лінія, що зображує нитку, тяглася по всій довжині і зупинялася лише у верхньому краї сувої, де був намальований крихітний повітряний змій. Роздивляючись картину, поміщик не знав, плакати йому чи сміятися, але був безсилий щось зробити.

Щоб позбавити себе від болісних суперечок про майбутню картину та розміри гонорару, Чжен Баньцяо написав вивіску «Розцінки Бань-цяо», де вказав, скільки коштує картина того чи іншого розміру. Зазначені ціни були твердою ставкою авторського гонорару. Традиційно китайські художники-інтелектуали соромилися заводити розмову про гроші. Чжен Баньцяо, мабуть, став першим, хто порушив табу та відкрито назвав вартість своєї праці.

Через півтора століття приклад Чжен Баньцяо наслідував ще один художник. Щоб не витрачати час на порожні розмови із замовниками, він на дверях свого будинку помістив кілька звернень, у яких виклав свої умови. Цим художником був геній живопису Ці Байші (1864-1957). В одному зі звернень говорилося: «У продажу картин немає [місця] міркувань про дружбу. Шляхетна людина має совість, прошу платити за встановленою ціною» (переклад У Хунляна)*. Ці слова показують щирість та прямоту великого майстра.

* У Хунлян. «Істинна чарівливість природи». Деякі ідеї до прочитання мистецтва Ці Байші // Третьяковська галерея. 2017. №3 (56). <https://www.tg-m.ru/magazine/our-authors/u-khunlyan>. — Приміт. пер.

Ці Байші. «Креветки». Аркуш з альбому «Трави та комахи». 95 × 34,5 см. XX ст. Місцезнаходження невідоме

**Продавати картини в Янчжоу,
провести старість разом
із майстром Лі**

Чжен Баньцяо якось зізнався, що «мріє про-вести старість разом із майстром Лі». Художник говорив про свого старого друга і земляка Лі Шане (1686–1762). Він походив із впливової освіченої сім’ї та ще в юності виділявся серед однолітків своїми винятковими творчими здібностями. За вказівкою імператора Кансі Лі Шаня **пригла-сили** до столиці вчитися палацового живопису. Проте у поважному віці Лі Шань вважав за краще повернутися додому в Янчжоу. Відмовившись від жорстких рамок **двір-кового** живопису, він прагнув до свободи самовиро-ження. Його пізні роботи написані в невиму-шених умовах, ної, розкутою художньою манерою.

Лі Шань. «Квасоля і коник». Фрагмент. Аркуш з альбому «Квіти». Епоха Цін. Художня галерея Фріра, Вашингтон, США

Лі Шань любив малювати звичайні речі із повсякденного життя. Об’єктом зображення ставали редис, капуста, мушмула, лічжі, коник у траві, квітучий берун на огорожі. Створені художником образи приваблювали свіжістю і життєвою енергією. Хоча Лі Шань був на сім років старший за Чжен Баньцяо, різниця у віці не заважала їхній щирій дружбі. Перед тим як піти у відставку і повернутися в рідні краї, Чжен Баньцяо всі зароблені гроші пожертвував

потерпілим від стихії біднякам. Він був чесним чиновником, хабарів не брав, про такі в Китаї кажуть, що у них «легкий вітер в обох руках». У Чжен Баньцяо не було **збережень**, тому, повернувшись у рідні краї, він з радістю прийняв запрошення Лі Шаня оселитися у його садибі в окремому будинку. Друзі багато часу **проводили разом за малярством**, часто їздили до Янчжоу продавати свої картини. Мрія Чжен Баньцяо «провести старість разом з майстром Лі» врешті-решт збулася.

Лі Шань. «Редіс». Аркуш із альбому «Квіти». 23,8 × 29,8 см. Епоха Цін. Художня галерея Фріра, Вашингтон, США

ЗРОБИ САМ: ДРУК ЗА ТРАФАРЕТОМ

Малюємо бамбук із використанням техніки друку за трафаретом
Вам знадобляться матеріали: картон білого кольору, картон чорного кольору, пензлі для гуаші, цанговий ніж, губка, палітра, гуаш.

1

Малюємо на чорному картоні трафарет — листя бамбука різного розміру та форми.

2

Цанговим ножом починаємо акуратно вирізати намальований на чорному картоні трафарет листя бамбука. Поводимося з ножом **гранично** обережно, щоби не порізати палець. Вирізаємо всі намальовані листки. Наш трафарет готовий!

3

На білому картоні малюємо гуашшю стебла бамбука, намагаємося створити гармонійну композицію, чергуючи високі та низькі бамбукові стебла.

4

Підготовлений трафарет листків накладаємо на білий картон із зображенням стебел бамбука. Занурюємо чисту губку в гуаш, стежимо, щоби вона рівномірно просочилася. Друкуємо малюнок через трафарет; на білому картоні з'явилося зображення бамбукового листя. **В** процесі друку намагаємося чергувати маленьке і велике листя бамбука та різні відтінки зеленого кольору.

5

Картина готова!

Автори розділу «Зроби сам» — художники і дизайнери пекінської дитячої творчої студії «Основи художньої освіти» Юань Цін, Цзі Шусянь, Цзян Ядун

Літературно-художнє видання

ГАЛЕРЕЯ ЗНАМЕНИТИХ ХУДОЖНИКІВ

Головний редактор Цзен Цзижун
Переклав з російської Ігор Павлюк
Верстка Друкарський двір Олега Федорова
Формат 60×90 1/8. Наклад 1000 прим. Зам. № 8677
Папір крейдований. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 16,7
Гарнітура «Calibri».
Підписано до друку 29.01.2022 р.

Видавець Федоров О. М.,
«Друкарський двір Олега Федорова»
Адреса: а/я 24, Київ-205, 04205, Україна,
е-mail: relaks-oleg@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 3668 від 14.01.2010 р.

Віддруковано в друкарні ТОВ «7БЦ»
Адреса: 07400, Київська обл., м. Бровари, б-р Незалежності, 2/148
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5329 від 11.04.2017 р.

